

**„A szabadság, a biztonság és az igazságos társadalompolitika kereslete
Magyarországon”**

Kutatási zárójelentés a Polgár Alapítvány az Esélyekért számára

Budapest, 2023. november 26.

A kutatás a Társadalmi Kutatási Intézet Zrt. és a Polgár Alapítvány az Esélyekért között 2022. október 22-én kötött támogatási szerződés alapján készült.

A végrehajtás időperiódusa: 2022.október 18.-2023. március 31.

Kutatásvezető: Tóth István György

A jelentést készítették:

Tóth István György (1-4. fejezetek)

Tomka Zsófia (5. fejezet)

Csathó Ábel (6. fejezet)

Tartalom

Vezetői összefoglaló	4
1. Bevezetés: kutatási kérdések	7
2. A közpolitika, demokratikus működés: preferenciák és elvárások, megítélés.....	9
3. A magyar társadalom politikai értéktérképe.....	13
3.1. Az értéktérkép dimenziói	13
3.2. Értékklaszterek a magyar társadalomban	15
4. A pártok kínálata a lakosság értékelése szerint	19
5. Lokális és globális identitások	24
5.1. A lokális és globális azonosulás megoszlásai.....	24
5.2. Identitásklaszterek: közösségek, individualisták és lokalisták	26
6. A különböző típusú demokráciák keresletének társadalmi háttere	29
6.1. A demokráciával kapcsolatos attitűdök és az egyes értékklaszterek kapcsolata.....	29
6.2. A demokráciával kapcsolatos attitűdök társadalmi-demográfiai háttere.....	33
Irodalom	35
Függelék	36

Vezetői összefoglaló

Kutatási beszámolónk fókuszában a (társadalom)politika iránti kereslet áll. Arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen alapvető dimenziók és igények mentén rajzolható fel a magyar társadalom politikai értéktérképe, amely keretet ad a politikai alternatívaképzésnek. Megvizsgáljuk, i.) hogy mit várnak az egyes társadalmi csoportok a demokráciától és általában a közpolitikai döntéshozatali mechanizmustól, ii.) hogy mi alapján ítélik meg, hogy számukra „jó” vagy „nem jó” a demokratikus intézményrendszer működése, illetve iii.) hogy mennyire fontosak a szabadság és biztonság, materializmus és idealizmus, globalizmus és lokalizmus, jelen és jövő, produktivitás és környezetvédelem dimenziói, és milyen szegmenseket azonosíthatunk ezeken belül a magyar lakosság körében.

Kérdéseink megválaszolása érdekében empirikus adatfelvételt végeztünk 2022 novemberében a 18 év feletti magyar népesség 1000 fős reprezentatív mintáján. Jelen tanulmány az eredményeket foglalja össze. A kutatás részletes módszertani leírása az 1. sz. Részjelentésben található meg. Fontosabb megállapításainkat az alábbi listában foglaltuk össze.

A politikával kapcsolatos elvárások

- Az állampolgárok által a politikai kérdések közül a legfontosabb helyre az anyagi biztonság kerül (ez hagyományosan így van), amelyet olyan „posztmateriális” értékek követnek, mint a szólásszabadság, a környezeti állapot megóvása és az igazságos elosztás – valamint a hazai vállalkozások helyzete. Az általunk felsorolt témák közül a cigányság felzárkóztatása nincs a legfontosabbnak tartott preferenciák között.
- A politikai keresletnek Magyarországon (bizonyos tekintetben összhangban egyes nemzetközi trendekkel) fontos elemévé vált a félelem és a szorongás a klímaváltozástól, a megszokott életforma megváltozásától, a migrációtól, a bűnözés növekedésétől stb. A pártok ennek igyekeznek megfelelni, igyekeznek elhithetni a lakossággal, hogy ők azok, akik képesek megoldást nyújtani aggodalmaikra, el tudnak hozni egy olyan világot, amely csökkenti a bizonytalanságot és a szorongást – legalábbis azokon a területeken, amelyeket ők fontosnak tartanak. Ehhez a másik oldalról az is hozzátartozik, hogy a pártoknak maguknak is érdekük, hogy a lakosság azon trendek miatt szorongjon, amelyekre ők ajánlják a megoldást és a védelmet. Ilyen értelemben a politika iránti kereslet csak részben exogén, legalább akkor részben generált is.
- Annak, hogy a polgárok mennyire fogadják el a gazdaság és társadalom aktuális rendszerében való előrehaladás szabályrendszerét, méltányossági és hatékonysági következményei egyaránt vannak. Továbbmenve, a szabályrendszer általános elfogadottsága egyben a rendszer legitimitását is erősíti. Az elfogadottságnak nagyon fontos része az is, hogy mit gondolunk mások magatartásáról, illetve az intézményrendszerek működéséről. Magyarországon a közvéleményben, a korábbi évtizedekben mértékhez hasonlóan, markánsan van jelen az az érzés, hogy „a tisztességtelenségnek lejt a pálya”. Sokan gondolják azt, hogy az érvényesüléshez szabályt kell szegni, és hogy az érvényesülésben nincs, vagy legalábbis nem kellő mértékű az esélyegyenlőség. Az utóbbi 15 évben megnövekedett azoknak az aránya, akik szerint az előre jutáshoz szerencse és kapcsolatok kellene. Egy 2016-os mérésünkhöz képest azonban azt tapasztaltuk, hogy megnövekedett azoknak az aránya is, akik szerint jelentős szerepe van ebben az egyéni törekvésnek és szorgalomnak.

- A politikai értéktér dimenzióinak meghatározása érdekében szerkesztettünk egy kérdéssort, amely gazdasági (az állam és piac, szabályozás és verseny, gondoskodás és öngondoskodás stb.), illetve kulturális (egyén és közösség, lojalitás és kreativitás, tradicionalizmus és szekularizmus) témákban fogalmazott meg közpolitikai dilemmákat. Az ezekre adott válaszok segítségével hoztuk létre azt az értéktérteret, amelyben ezt követően igyekeztük meghatározni a magyar társadalom fontosabb értékklasztereit.
- A politikai teret erre az elemzési célra két dimenzióra leegyszerűsítve ábrázoltuk. Az egyik dimenzió **gazdasági** természetű: a tengely egyik vége az etatista álláspontot (állami szabályozás, újraelosztás, piacvédelem, állami kiadásnövelés és adónövelés) reprezentálja, a másikon pedig az individualista, piaci megoldások (verseny, globalizációs kivettség, adócsökkentés, kisebb újraelosztás stb.) helyezkednek el. A politikai tér másik, **kulturális** dimenziójában az egyik oldalon a hagyományos közösségek (család, egyház, nemzet) szabályozó funkciói állnak (konzervativizmus vagy tradicionalizmus), a másik végén pedig az alapvetően egyéni, egzisztencialista, liberális megoldások, individualista etika és szekuláris intézmények stb. állnak (szekularizmus/liberalizmus).
- Megállapítottuk, hogy a magyar társadalom ezen értéktér négy szegmensét nem egyenletesen népesíti be. A konzervatív-liberális tengelyen a konzervatívok vannak többen (56%), a gazdasági tengelyen pedig az etatista-újraelosztók (52%). Számszerűen a legkevesebben azok vannak, akik kulturális értelemben liberálisok, gazdasági értelemben pedig verseny- és piacpárti individualisták (minden ötödik polgár ilyen beállítottságú). A kulturális értelemben liberális népességnek nagyobb hányada gazdasági értelemben inkább az etatista megoldások híve (ők a teljes népesség mintegy egynegyedét teszik ki). A konzervatív oldalon elhelyezkedő 56% nagyjából egyenlő arányban oszlik meg az etatisták és az individualisták között.
- Kulturális és gazdasági kérdésekben elfoglalt álláspontjaik alapján öt értéktérteret különböztettünk meg. Ezek a „szekuláris technokraták” (a népesség 11%-a), az „újraelosztás-központú liberálisok” (14%), a „konzervatív etatisták” (30%), a „tekintélyelvű konzervatívok” (12%) és a „mérsékelt, piacpárti konzervatívok” (33%).
- Ezen klaszterek más-más fajta politikai javaslatok tekintetében jelentenek keresletet, de bizonyos területeken ez az igény kielégítetlen, hiszen sem a kormánypártok, sem az ellenzéki pártok nem képesek becsatornázni a kínáló lehetőségeket.
- Az egyes közpolitikai kérdések vizsgálata során megállapítottuk, hogy adott politikai témákban a vélemények eloszlása sokszor aszimmetrikus. Példákat találtunk erre az állami jövedelempolitika terén (sokkal többen vannak azok, akik a jövedelmek egyenlősítését tartják fontosnak, szemben a magukra hagyott piaci jövedelemfolyamatokkal), a környezeti szempontok figyelembe vétele terén (többen tartják ezt fontosnak a gazdasági növekedésnél), a protekcionizmus kérdésében (többen szeretnék védelmet, mint amennyien támogatnák a globális erőknek való kivettséget), illetve a migráció kérdésében (sokkal többen vannak a korlátozás, mint a szabadabb migrációs politika mellett). Szintén többen vannak az egyház szerepét túlzottnak látók azokhoz képest, akik szerint nagyobb szerepet kellene kapniuk a közpolitikában az egyházaknak.
- Amikor azt vizsgáltuk meg, hogy ezeknek a preferencia-eloszlásoknak mennyire tudnak megfelelni a kormánypártok és az ellenzék pártjai, azt találtuk, hogy a „nagyobb” állam mellett érvelők csoportjaiban (amelyek adott esetben népesek is lehetnek, lásd például a jövedelemegyenlősítésben az államnak nagyobb szerepet szánók 35%-os táborát) a kormánypártok az országos támogatottságukhoz képest kisebb támogatottsággal rendelkeznek. Ugyanakkor az így felszabaduló „politikai vegyértékeket” csak részben tudják

begyűjteni az ellenzéki pártok. A leghalványabb teljesítmény ebben a tekintetben a pozitív környezeti attitűdöket vallók körében mutatkozik: tény, hogy ebben a csoportban a kormánypártoknak csak 16,5%-os a támogatottsága, azonban esetükben az ellenzék alig tud az átlagos támogattságánál többet szerezni, miközben a csoport majdnem fele nem tud magának pártot választani.

Nemzeti és globális identitások

- A magyar lakosság körében a nemzeti és globális identitások nem feltétlenül egymást kizáróan vannak jelen egyéni szinten, inkább azt látjuk, hogy három csoport különül el e tekintetben: i.) azok, akiknek van lokális, nemzeti és globális identitásuk is (közösségek); ii.) azok, akik egyik közösséggel sem azonosulnak (individualisták); illetve iii.) azok, akiknek csak lokális kötődéseik vannak (lokalisták).
- A közösségek körében felülreprezentáltak a felsőfokú végzettségűek, az újbóloldalra szavazók és a jó anyagi helyzetben lévők, az individualistákéban a Mi Hazánk és Jobbik szavazók és a rossz anyagi helyzetben lévők, a lokalistákéban pedig a legfeljebb általános iskolai végzettségűek, a budapestiek és a kormánypártiak.

A különböző típusú demokráciák kereslete

- A magyar állampolgárok túlnyomó többsége egy direkt kérdésre válaszként úgy nyilatkozik, hogy fontos számára a demokrácia. Habár valamelyest eltérő mértékben, de igaz ez minden klaszter tagjainak körében. Abban is viszonylag nagy az egyetértés, hogy a hosszútávú fejlődés kulcsa a demokratikus berendezkedés, szemben a szakértői döntéshozattal, vagy egy erős kezű vezetővel. Ugyanakkor az állampolgárok jóval több mint fele lemondana politikai szabadságjogainak egy részéről a nagyobb gazdasági növekedés érdekében. Ebből arra következtetünk, hogy eltérő felfogások léteznek a tekintetben, hogy a demokrácia és a szabadság önmagukban vett értékek-e, vagy csak akkor elfogadhatóak, ha hozzájárulnak a gyarapodáshoz.
- A demokrácia fontossága, szabadság kontra növekedés és a hosszútávú fejlődés kulcsa kérdésekre adott válaszok alapján négyféle demokráciatípust különböztettünk meg: nem-demokrácia, vezérdemokrácia, növekedésfókuszú demokrácia és szabadságfókuszú demokrácia. A legtöbben csaknem minden klaszterben növekedésfókuszú demokráciát szeretnének, a szabadságfókuszú demokráciának csak az „újraelosztás-központú liberálisok” között van a növekedésfókuszú demokráciáét meghaladó támogatottsága. A vezérdemokráciát három klaszterben, a „szekuláris technokratáknál”, a „tekintélyelvű konzervatívoknál” és a „mérsékelt, piacpárti konzervatívoknál” is 20% fölött van a támogatottsága, de míg a „szekuláris technokraták” emellett csupán 2%-ban fogadják el a nem-demokráciát, a „konzervatív etatisták” 9%-ban, a „mérsékelt, piacpárti konzervatívok” pedig 20%-ban.
- Az iskolázottságot, kort és nemet tekintve viszonylag egyértelműek a tendenciák: az iskolázottabbak, idősebbek és a nők inkább szabadságfókuszú demokráciát támogatók körében felülreprezentáltak. Az iskolázatlanabbak népességarányosan nagyobb számban támogatják a vezérdemokráciát, a férfiak pedig a nem-demokráciát. A településtípus és a szubjektív anyagi helyzet támogatottsága ambivalens: a budapestiek és a rossz anyagi helyzetben élők felülreprezentáltak a nem-demokráciát, és a szabadságfókuszú demokráciát támogatók körében is.

1. Bevezetés: kutatási kérdések

Az EBRD egy 2016-os vizsgálata szerint „arra a kérdésre, hogy egy teljes politikai szabadságot felmutató, de gyenge gazdasági növekedéssel rendelkező „B” országban vagy egy korlátozott politikai szabadságjogokat felmutató, ámde erős gazdasági növekedésű „A” országban szeretnének-e élni, a magyarok 70 százaléka az „A” opciót választotta” (EBRD, Life in Transition III survey, 2016, lásd még Tóth, 2017). Bár ezzel az adattal ebben a formában óvatosan kell bánni, összehasonlításként megemlíthető, hogy más országokban többek között ezeket az arányokat találta az EBRD: Törökország 58%, Olaszország 69%, Litvánia 70%, Kirgizisztán 75%, Szlovénia 82%, Oroszország 83%, Moldova 90%, Németország 15%.

A jelenség nem új. Ferge Zsuzsa 90-es években végzett vizsgálata a szabadság-biztonság átváltások elemzése kapcsán már jelezte a biztonságvágynak ezt az erős jelenlétét Magyarországon (Ferge, 1994). Hasonlóképpen, Kornai Jánossal végzett vizsgálataink erős paternalista beállítottságokat mutattak (Csontos, Kornai és Tóth, 1996; 1998). Ugyanígy a Tárki 2009-es értékvizsgálata a bizalomhiány és az igazságtalanságérzet, valamint a normazavarok mellett a paternalista beállítottságot emelte ki a magyar társadalom értékstruktúrájából (Tóth, 2010). A materialista értékek magyarországi fontosságára (amire egyébként már Hankiss Elemérék 80-as évekbéli vizsgálata is felhívta a figyelmet, (lásd Hankiss és szerzőtársai, 1982) utaló legfrissebb bizonyíték a 2022-es parlamenti választások eredménye volt (Tóka, 2022). Nehezen megkérdőjelezhető, hogy az, hogy kinek van igaza az oroszok által indított háború tekintetében, a magyar lakosság egy kellően nagy szeletében meglepően érdektelen kérdésnek bizonyult, szemben azzal, hogy kockáztassuk-e bármilyen módon a biztonságunkat bárki más, vagy akár csak az igazság érdekében is. Mindezt azóta az Oroszországgal szembeni nemzetközi szankciókkal kapcsolatos kormányzati véleményformálási erőfeszítések látható eredményessége is igazolja. Nem kétséges, hogy mindennek nem, vagy nem elsősorban az ország alulfejlettsége, a magyar népesség anyagi helyzete vagy az ország geográfiai elhelyezkedése adja a magyarázatát.¹

Azt tehát megállapíthatjuk, hogy a magyar társadalom materialista biztonságigénye hagyományosan erős. Ennek a biztonságigénynek a teljesítését szándékosan vagy szándékolatlanul, ma már mindegy is, a szélesen értelmezett magyar baloldal (lényegében az akkori MSZP – SZDSZ kormány pártjai) a 2000-es években gyakorlatilag átengedte a terepet a 2002-es veresége után helyét kereső, még formálódóban lévő jobboldali pártoknak (Mészáros és szerzőtársai, 2022). Pontosabban: az átrendeződés, ami a 2000-es években, az európai uniós csatlakozás előtt és a 2007/2008-as válság körülményei között történt, átrendezte, és a későbbiekben alig használhatóvá tette a bal- és jobboldal fogalmait is.² A 2000-es évek fejleményeként a mostani kormánypártok a korábban baloldalinak gondolt politikai eszközrendszerrel (petíciók, blokádok, népszavazási mozgósítások, szociális ígéretetek stb.) képesek voltak elhódítani a rendszerváltás vesztesének tekinthető, szociálisan elégedetlen, korábban a baloldal szavazótáborát jelentő társadalmi csoportokat azzal, hogy akcióikat nem a szociális

¹ Ezek a vélemények/álláspontok nem csak a politika szintjén, de a politika populáris támogatottságának szintjén is nem várt szakadékokat ástak például a magyarok és az egyébként sok szempontból nagyon hasonló helyzetben levő lengyelek közé is. Ez utóbbi tény akkor is érdekes és elgondolkodtató, ha tudjuk, hogy a lengyelek történelme és geopolitikai helyzete önmagában is indokolhatja egy ilyen különbséget.

² Ma már aligha jelent mást a bal-jobb, mint a kormánypárt-ellenzék megkülönböztetést, eltakarva, hogy egyfelől idővel a 2010-ben aztán kormányra kerülő erők is programjukba és politikai cselekvési terveikbe olvastattak baloldali eszközrendszert és társadalompolitikai megoldásokat, másfelől pedig a ma ellenzéki oldalon állók éppen, hogy mindig is heterogének voltak (régén, az időszak elején a Szabaddemokraták képviseltek mást a hagyományos szociáldemokráciához képest, manapság pedig a Jobbik utódfoszlányai és a globalizációellenes zöldek variációi is mások, mint amit baloldalinak szoktak tekinteni). Vagyis: sem a kormánypártok nem tisztán jobboldaliak, sem az ellenzék nem tisztán baloldaliakból áll.

igazságosság és az emberi jogok keretezésében prezentálták, hanem azokat egyfajta nemzeti és populista keretben helyezték el. A folyamat természetét a 2000-es években végzett közvéleménykutatásaink és elemzéseink képesek voltak jól megragadni (lásd például Fábrián és Tóth 2008-as leírását a Salman Rushdie-től vett kifejezéssel élve lófogókról és csirkekötőkről³). A pártok pozícióját az individualizmus-kollektívizmus, protekcionizmus és globalizmus koordináta rendszerében elemző, akár a mai helyzetre is adoptálható kérdőívet tartalmazott a Tárki 2006-os, a Figyelő megrendelésére végzett kutatása (Tóth, 2006).

Itt következő elemzésünkben tehát nem pusztán azt akartuk vizsgálni, hogy mi a magyar lakosság demokráciával kapcsolatos véleménye, hanem sokkal inkább azt, hogy az egyes társadalmi csoportok mit várnak attól a berendezkedéstől, amit demokráciának neveznek/gondolnak. Mi alapján ítélik meg, hogy számukra „jó” vagy „nem jó” a demokratikus intézményrendszer működése? Ki gazdagságot szeretne, ki szabadságot. Ki nemzeti büszkeséget, ki világsikert. Ki a múltat szeretné tovább éltetni, ki jövőt szeretne építeni. Ki a stabilitást szereti, ki a rugalmasságot. Ki örül annak, ha megvédi a rettegés és borzongás körülményei között, ki pedig egyszerűen reményt szeretne kapni. Ki a járt utat részesíti előnyben, ki az ötletet és az innovációt. Azt pedig, hogy a közintézményeket és a demokrácia fórumait mennyire tartja hasznosnak és értékesnek, az állampolgár jó eséllyel az alapján dönti el, hogy a szóban forgó intézmények mennyire jól teljesítenek a saját szempontjából. Kutatásunkkal az volt tehát a célunk, hogy választ kapjunk a következő kérdésekre:

1. Milyen alapvető dimenziók és igények mentén rajzolható fel a magyar társadalom politikai értéktérképe, amely keretet ad a politikai alternatívaképzésnek? Másképpen: hogyan írható le az a koordinátarendszer, amelyben a pártok keresik részben a saját helyüket, részben pedig a számukra elérhető választói csoportokat?
2. Mit várnak az egyes társadalmi csoportok a demokráciától és általában a közpolitikai döntéshozatali mechanizmustól? Mi alapján ítélik meg, hogy számukra „jó” vagy „nem jó” a demokratikus intézményrendszer működése?
3. Mennyire fontosak a szabadság és biztonság, materializmus és idealizmus, globalizmus és lokalizmus, jelen és jövő, produktivitás és környezetvédelem dimenziói a magyar társadalomban, és milyen szegmenseket azonosíthatunk ezeken belül a lakosság körében?

Vizsgálatunkban tehát a politika iránti keresletet vizsgáljuk. Arra vagyunk kíváncsiak, hogy a választói közösség mit vár el a politikától, milyen aggodalmai, megválaszolandó kérdései vannak stb. Nem, vagy csak nagyon érintőlegesen foglalkozunk a tényleges politikai kínálattal (azzal tehát, hogy mit ajánlanak a különböző politikai erők (pártok, civil szervezetek stb.) „megoldásként” a választókat foglalkoztató témakörökben. Nem elemzünk pártprogramokat, politikai manifesztókat, közpolitikai megnyilvánulásokat. Szintén nem elemezzük a pártpreferenciák alakulását.⁴ Nem azért, mert tartjuk fontosnak ezt, hanem csupán azért, mert ennek tisztázása szerintünk más kutatás másfajta módszertanát igényelné, és a rendelkezésünkre álló kereteken ez mindenképpen túlmutatna.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy ne tennénk kísérletet arra, hogy megrajzoljuk annak körvonalait, hogy maga a lakosság mennyire látja a pártok által „lefedettnek” a saját politikai preferenciáit. Kitérünk ezért arra, hogy a választói szubjektív értékítéletek szerint hol helyezkednek el az egyes pártok azon a térképen, ahol válaszaikban saját magukat is elhelyezték.

Elemzésünket általános, a lakosság egészének véleményklímájára, közpolitikával és demokráciával kapcsolatos elvárásaira vonatkozó témák áttekintésével kezdjük. Előbb azzal foglalkozunk, hogy milyen kérdéseket tartanak fontosnak az állampolgárok, majd rátérünk az őket leginkább aggasztó kérdésekre, melyet néhány, a rendszerlegitimációval kapcsolatos kérdésre adott válasz bemutatása

³ Idézet Salman Rushdie Hárún és a mesék tengere című könyvéből (1992, Budapest: Ulpius-ház. Fordította: Falvay Mihály).

⁴ Ezek tanulmányozásához Tóka, 2022 és Mészáros és szerzőtársai, 2022 tanulmányokat ajánljuk az érdeklődők figyelmébe.

követ. Az ezt követő rész a magyar politikai értéktérkép dimenzióit és a lakosság ezekben a dimenziókban való elhelyezkedését, fontosabb csoportjait jellemzi.

Ezt követően megvizsgáljuk, hogy az egyes dimenziókban mekkora a politikai kínálatot meghatározó pártok elérése a különböző területeken, majd azt elemezzük, hogy (adatállományunkból feltárható ismeretek alapján) milyen meghatározói lehetnek a demokráciával kapcsolatos attitűdöknek, illetve, hogy a választói preferenciákban milyen szerepet játszanak a globális és a lokális identitások.

A kutatás empirikus alapját a „Szabadság és biztonság” címet viselő (részletek az 1. sz. Részjelentés c. beszámolóban) kérdőívre kapott válaszok adják. A kérdésre a TÁRKI Zrt. negyedévi rendszerességű „Omnibusz” adatfelvételének keretében, a 2022. november 18. és november 29. közötti adatfelvételben került sor. A kutatás során 1026 fő került személyes megkérdezésre, akik összességében a 18 éves és idősebb, állandó lakcímmel rendelkező, nem intézményes háztartásban élő magyarországi lakosságot reprezentáló, valószínűségi mintába kerültek be. (Az adatfelvétel lefolytatásának részleteiről szintén a kutatás 1. sz. Részjelentése tájékoztat).

2. A közpolitika, demokratikus működés: preferenciák és elvárások, megítélés

Fontosabb megállapítások

A fontos, sürgető kérdések között első a biztonságigény.

A politikai erőter egyik meghatározó tényezője az aggodalom.

Rendszerlegitimációs frusztrációk („túl nagy” egyenlőtlenségek, esélyegyenlőtlenség és lejtő pálya) megfigyelhetőek, de kisebb mértékben, mint korábban.

A demokrácia sokaknak fontos, de számottevő azok aránya, akiknek nem.

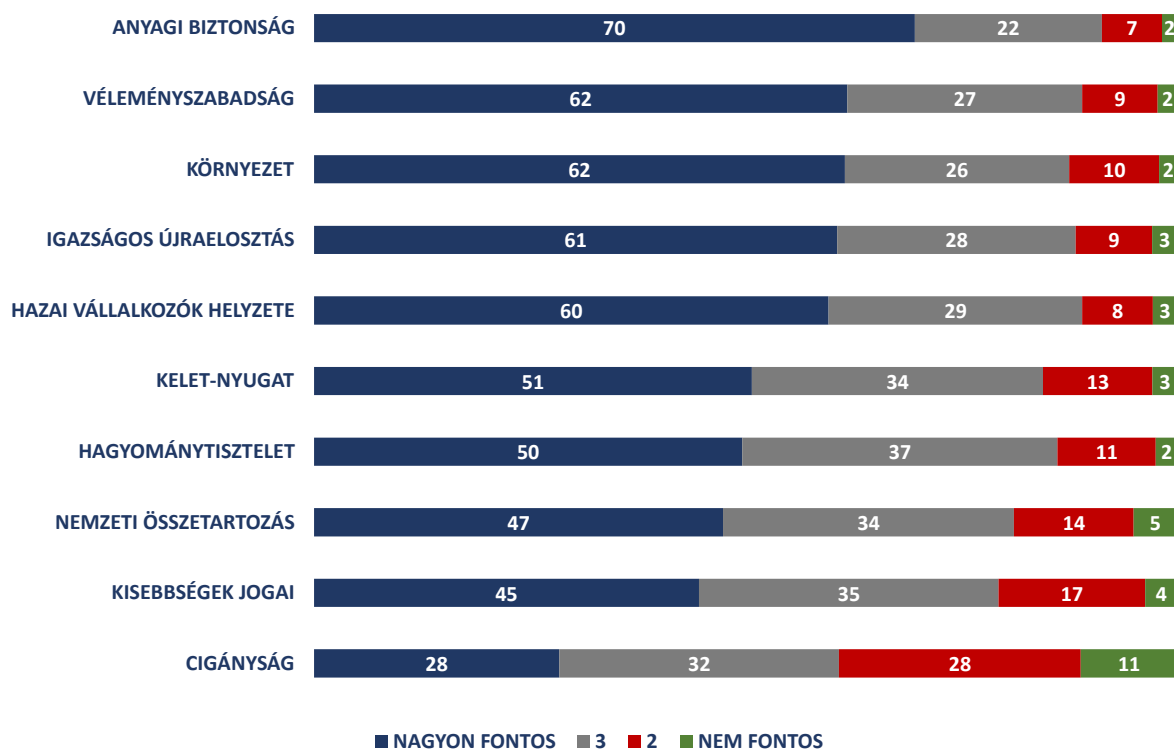
A politikában és a közéletben felmerülő néhány, általunk felvetett téma közül a válaszadók preferencia-sorrendje szerint (1. ábra) az első és legfontosabb az anyagi biztonság kérdése: ezt a válaszadók csaknem 70%-a említette „nagyon fontosként”⁵.

A második csoportba a vélemény szabadság, környezeti állapot, igazságos újraelosztás, vállalkozások támogatásának témái tartoznak (60% körüli említéssel). Ezt követik az olyan témák, mint az ország Kelet-Nyugat orientációja, a nemzeti és vallási értékek, hagyománytisztelet, és a kisebbségi jogok (ezeket a válaszadók 40 és 50 közötti százaléka említette). Végül, a legkevesebben a cigányság felemelkedését tartották olyan témának, amellyel a jelenleginél többet kellene foglalkozni a közpolitikai vitákban (kevesebb, mint 30%)⁶.

⁵ Ez egyébként a rendszerváltás óta mindig így volt: 1990-ben a problémák „súlyossági rangsorában” egymáshoz nagyjából hasonló súllyal az alkoholfogyasztás terjedése, a lakáshiány, a bűnözés növekedése és az egészségromlás következnek (57, 56, 55 és 53% sorolta ezeket a témákat a legsúlyosabbak közé). Mindezeket pedig megelőzte (68%) az, hogy „egyre több embert fenyeget a mindennapi megélhetés gondja” (Tóth, 1990).

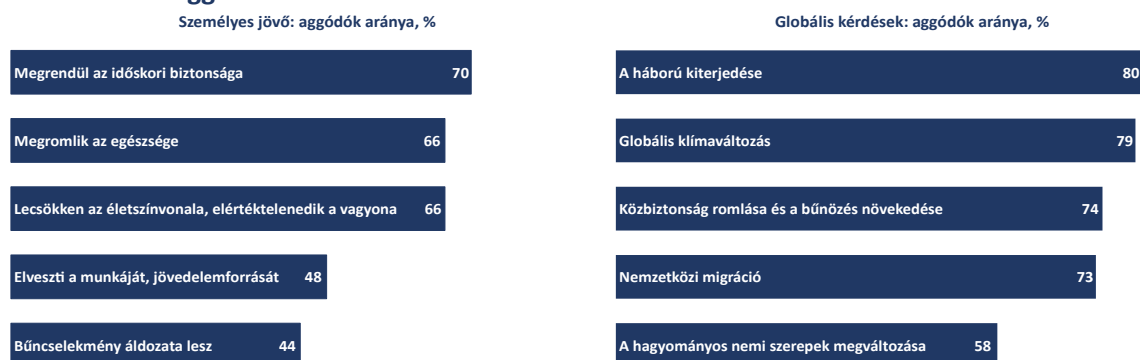
⁶ Ebben a listában – eltérően más, hasonló vizsgálatoktól – olyan nagyobb témakörökre igyekeztünk fókuszálni, amelyek közvetlenül köthetők különböző ideológiák általános kérdésköréhez – igazságosság, nemzeti összetartozás, környezet stb. A lista ezért most nem tartalmazott olyan szigorúan vett szakpolitikai kérdéseket, mint az oktatás vagy az egészségügy helyzete, de összevontan utaltunk az anyagi biztonságra is (amelyben most nem kapott külön felsorolási helyet a szegénység, az infláció, vagy éppen az egyenlőtlenségek kérdése).

1. ábra. Mik a fontos közpolitikai kérdések? Az Ön véleménye szerint mennyire fontos, hogy figyelmet kapjanak az alábbi témák Magyarországon?

Az utóbbi évtizedekben a politika iránti kereslet egyik legfontosabb meghatározója lett (nem csak Magyarországon, és nem csak az utóbbi néhány évben) a különböző világpolitikai, nemzetközi, vagy egyszerűen csak az általunk nehezen, vagy egyáltalán nem befolyásolható makro-trendek által okozott (vagy azokra fogott) aggodalom, szorongás. E a keretrendszerben a pártok, ha megszerezni szeretnék a szavazókat, megoldást igyekeznek kínálni az aggodalmakat okozó helyzetekre.⁷ Kutatásunkban öt „makro”, a társadalmakat érintő aggodalmat vizsgáltunk, és öt „mikro”, az egyének személyes sorsát érintő területre kérdeztünk rá.

2. ábra. Aggodalmak

⁷ Ez természetesen azt is jelenti, hogy ha úgy érzik, bizonyos témákra fogékony a potenciális választópolgár, akkor maguk is igyekeznek felnagyítani/kihangsúlyozni az aggodalmakat (pl. migrációs veszély, szegénység, környezeti katasztrófa, a régi, jól működő morális alapok szétesése stb.), hogy aztán az általuk kínált megoldások minél nagyobb értéket jelentsenek a választópolgárok számára.

A magyar társadalom háromnegyede-negyötöde aggódik a mai világ számos globális trendje miatt (nemzetközi migráció, klímaváltozás, a háború kiterjedése stb.). Ugyanekkor arányban aggódnak az emberek a közbiztonság kérdésében. Ennél kevesebben tartják problematikusnak a hagyományos nemi szerepek megváltozását. Az aggodalom jelenlétét jól mutatja, hogy a válaszadók mintegy háromnegyede a felsorolt öt tényezőtől legalább hármat említett meg, és kevesebb, mint 10% reagált úgy, hogy öt ezen öt téma egyike sem aggasztja.

A személyes sorsfordulatokkal kapcsolatban aggódók aránya alacsonyabb, bár tény, hogy kétharmad körüli azoknak az aránya, akik az időskori biztonságuk megrendülése, vagyonuk elértéktelenedése, vagy éppen egészségük megromlása miatt aggódnak, amely számottevőnek mondható⁸.

A társadalom mintegy 70%-a inkább nem tartja igaznak azt, hogy Magyarországon egyenlőek lennének az esélyek az érvényesülésre, illetve körülbelül ugyanennyien emelik ki, hogy „ebben az országban becsületesen nem lehet meggazdagodni”, illetve „aki vinni akarja valamire, annak át kell hágnia egyes szabályokat”. A társadalom majdnem 90%-a ért valamilyen mértékben egyet azzal, hogy az országban túl magasak az egyenlőtlenségek. Mindezen fejlemények nem meglepőek, hiszen korábbi vizsgálataink (Tóth, 2010 és Tóth és Branyiczki, 2018) is azt mutatták, hogy historikusan létezik egy efféle keserűség a magyar attitűdszerkezetben.

1. táblázat Az érvényesülésre vonatkozóan különböző vélemények vannak. Ön mennyire ért egyet a következő kijelentésekkel? (%)

	Egyenlő esélyek vannak az érvényesülésre	Túl nagyok az egyenlőtlenségek	Aki vinni akarja valamire, rákényszerül arra, hogy egyes szabályokat áthágjon	Ebben az országban becsületesen nem lehet meggazdagodni
Teljesen igaz	8	59	28	35
Inkább igaz	21	29	43	35
Inkább nem igaz	40	9	23	25
Egyáltalán nem igaz	31	3	6	5
Összesen	100	100	100	100

Érdemes azonban megfigyelni, hogy az előrejutás módjával kapcsolatos frusztráció mértéke 2022-ben valamelyest kisebbnek tűnik, mint korábban (1. táblázat). 2009-ben 82% értett legalább részben egyet azzal, hogy „ebben az országban becsületesen nem lehet meggazdagodni”, 2022-ben ez az arány 70%-ra csökkent. 2009-ben 75% volt azok aránya, akik szerint „aki vinni akarja valamire, az rákényszerül arra, hogy egyes szabályokat áthágjon”, ma ez 71%. 2009-ben 19% vallotta azt, hogy „Magyarországon mindenkinek egyenlő esélye van az érvényesülésre”, ma ez az arány 29%. Az egyenlőtlenségeket „túl nagyok” érzékelők aránya szintén csökkent. Úgy tűnik, az ekképpen vélekedők aránya 2009-ben volt a csúcson (78% értett teljesen egyet ezzel a kijelentéssel, szemben az 1999-ben, 1992-ben és 1987-ben rendre talált 67, 45 és 41%-okkal). 2009-re a teljesen egyetértők aránya 62%-ra csökkent, ezt igazolja vissza a jelen vizsgálatban kimutatott 59%-os arány is.⁹ Pozitív vélekedés felé való elmozdulást mutat az is, hogy amikor az érvényesüléshez szükséges tulajdonságok felsorolására került sor, azt találtuk,

⁸ Ez, többé-kevésbé megegyezik a Policy Solutions Mít kíván a magyar nemzet? Problémák és remények 2023-ban című tanulmányában bemutatott eredményekkel, ahol szintén kiemelkedőek az anyagi helyzettel és az egészséggel kapcsolatos aggodalmak (Policy Solutions, 2023).

⁹ A 2009-es adatok forrása: Tóth, 2010. A korábbi és a köztes évekre vonatkozóan ISSP adatok, lásd Medgyesi és Tóth, kézirat.

hogy az egyéni erőfeszítéseket elsőnek említők aránya növekedett, a kapcsolatokat elsőnek említők aránya viszont csökkent 2016 óta (2. táblázat, v.ö. Tóth és Branyiczki, 2018).

2. táblázat. Manapság Magyarországon mire van szükség az anyagi boldoguláshoz? A felsorolt tényezőket elsőként választók aránya, %

	2007	2016	2022
Egyéni törekvés, ambíció, kemény munka	37,4	25,9	31,9
Szerencse: jó időben jó helyen kell lenni	19,8	19,5	23,1
Megfelelő kapcsolatok	19,6	34,6	32,3
Jó családi háttér: jó helyre kell születni	23,1	19,9	12,7
Összesen	100,0	100,0	100,0

Forrás: Tóth és Branyiczki, 2018.

A demokrácia fontosságával (mennyire fontos Önnek, 1-10-ig skálán) és a magyarországi demokrácia megítélésével (mennyire van demokrácia, 1-10-ig) kapcsolatos kérdésekre adott válaszok csoportosításával, valamint a két változó keresztkapcsolatainak vizsgálatával a következő kép alakult ki (3. táblázat). A teljes magyar lakosság mintegy 60%-a vallja saját maga számára nagyon fontosnak a demokrácia értékét (1-10-es skálán 9-es vagy 10-es értéket adva), míg a népszerűség mintegy egyenlő arányban nagyon alacsony (1-5-ös) értékkel jelzett fontosságot tulajdonít a demokráciának. A jelenlegi magyar viszonyok megítélésében a népszerűség kicsit több, mint a fele látja úgy, hogy Magyarországon hiányos a demokrácia (vagy egyáltalán nincs). Ez erős állításnak tűnhet, azonban az, hogy 54% szerint a magyar demokrácia értékelése egy 1-10-es skálán maximum 5-ös értékkel bír, ezt támasztja alá.

3. táblázat. A demokrácia fontosságának és a magyarországi demokrácia megítélésének megoszlása a magyar társadalomban, a teljes minta %-ában

		Mennyire demokratikus ma Magyarország?*			
		Nem nagyon (1-5 érték)	Eléggé (6-8 érték)	Teljesen (9-10 érték)	Összesen
Mennyire fontos önnek a demokrácia? **	Nem nagyon (1-5 érték)	8,9	2,7	0,3	11,9
	Eléggé (6-8 érték)	11,3	15,5	1,5	28,3
	Teljesen (9-10 érték)	33,6	16,5	9,7	59,8
	Összesen	53,8	34,7	11,5	100,0

Megjegyzés. A kérdések megfogalmazása így hangzott:

* Ön szerint mennyire demokratikus Magyarország kormányzása manapság? Milyen értéket választana az alábbi, 1-től 10-ig tartó skálán? ** Mennyire fontos Önnek, hogy egy demokratikusan irányított országban éljen? Milyen értéket választana az alábbi, 1-től 10-ig tartó skálán?

A teljes népességnek majdnem egyötöde (18,1%) tartja fontosnak, hogy legyen egy erős kezű vezető, és minden negyedik ember (24%) teszi le a voksát a szakértői döntéshozatal mellett (4. táblázat). A demokráciafelfogások különbözőségére utal az, hogy azok közül, akiknek fontos a demokrácia (1-10-es skálán 9-es és 10-es érték), 20,7% a szakértői döntéshozatalt, 16,6% pedig egy erős kezű vezetőt tartana elengedhetetlennek ahhoz, hogy az ország középtávon fejlődjön és növekedjen. Mindent egybevéve a népességnek mintegy egyharmada tartozik abba a kategóriába, akik szerint fontos a demokrácia, és a közösségi döntéshozatalra a legjobb megoldásnak valóban a demokratikus procedúrákat tartja.

4. táblázat. A demokrácia fontosságával és a fejlődés kulcsával kapcsolatos megítélések megoszlása a magyar társadalomban, %

		Mire van szüksége egy hozzánk hasonló országnak ahhoz, hogy hosszú távon fejlődjön és növekedjen?*			
		Erős kezű vezetőre	Demokratikus döntési rendszerre	Szakértőkre alapozott döntéshozatalra	Összesen
Mennyire fontos önnek a demokrácia?***	Nem nagyon (1-5 érték)	11,0	44,1	44,9	100,0
	Eléggé (6-8 érték)	24,2	53,8	22,0	100,0
	Teljesen (9-10 érték)	16,6	62,6	20,7	100,0
	Összesen	18,1	57,9	24,0	100,0

Megjegyzés. A kérdések megfogalmazása így hangzott:

* Ön szerint általában mire van szüksége egy hozzánk hasonló országnak ahhoz, hogy hosszú távon fejlődjön és növekedjen? 1.) Egy erős kezű vezetőre, aki határozott döntéseket hoz, és így nem kell sok energiát pazarolni fölösleges vitákra. 2.) Egy demokratikus döntési rendszerre, amiben az ötleteket és az újításokat megvitatják, és kidolgozzák a mindenki számára megfelelő megoldásokat. 3.) Egy olyan berendezkedésre, amelyben szakértők hozzák meg a fontos döntéseket.

** Lásd a 3. táblázat magyarázatát.

3. A magyar társadalom politikai értéktérképe

Fontosabb megállapítások

A politikai értéktér két fő tengelyét a gazdasági (etatizmus-piaci individualizmus) és a kulturális (tradicionalizmus-szekuláris liberalizmus) ellentétpárok jelölik ki.

A gazdasági tengely mentén az etatista, a kulturális tengely mentén pedig a konzervatív oldalon vannak többen.

A gazdasági individualizmussal kombinált kulturális liberalizmus terében vannak viszonylag a legkevesebben.

A következő öt értékklasztert különíthetjük el: 1. „szekuláris technokraták”, 2. „újraelosztás-központú liberálisok”, 3. „konzervatív etatisták”, 4. „tekintélyelvű konzervatívok”, 5. „méréselt, piacpárti konzervatívok”.

3.1. Az értéktérkép dimenziói

A politikai értéktérkép dimenzióit a Függelékben található F1 táblázatban felsorolt ellentétpárokkal definiáltuk. Mivel ezek a témák néha összekapcsolódhatnak, vagy a rájuk adható válaszok egymáshoz hasonlatos mintázatot mutathatnak (korrelálhatnak), ezért joggal gondolhatjuk, hogy a politikai tér az F1 táblázatban felsorolt kérdésköröknél kevesebb számú dimenzió mentén is leírható. Főkomponens-elemzéssel három olyan kulcsdimenziót azonosítottunk, amelyek együttesen a vélemények szórásának több, mint felét magyarázzák. Ez nem tekinthető nagyon magas aránynak, de elégséges ahhoz, hogy elemezni legyen érdemes (lásd függelék, F2 táblázat).¹⁰ A politikai teret az első két főkomponens által

¹⁰ A teljes politikai tér formálódásában a legnagyobb hatást a tényleges politikai folyamatokban is ilyen formátív tényezőnek mutató, a jövedelmi egyenlőtlenségek túlzott mértékével kapcsolatos frusztráció (extraction:

kijelölt koordináta-tengely mentén alakítottuk ki¹¹. Ahol szükséges, később kitérünk arra, hogy a harmadik dimenzió hol játszhat még szerepet a politikai álláspontok kialakításában¹².

Az első főkomponens alapján létrehozott X tengelyt **gazdasági kérdések** határozzák meg. Ez a tengely a teljes szórás több, mint negyedét (27%-át) magyarázza, értékét döntően az egyének protekcionizmussal, jövedelemegyenlősítéssel és migrációval kapcsolatos attitűdjei határozzák meg (az első főkomponensnek a fenti három alkotóelemmel kapcsolatos korrelációs értékei rendre 0,7 körül vannak, amely nagyon magasnak mondható). A tengelyen a magasabb értékek a piaci versenyképességhez, a jövedelmek piaci meghatározódásához, a kisebb államhoz, a gazdasági növekedés elsődlegességéhez és a liberálisabb migrációs politikához kötődnek. Az alacsonyabb érték (tehát az X tengely origótól balra eső oldala) nagyobb mértékű állami szerepvállalást (szabályozást, jóléti újraelosztást, állami védelmet) jelent.¹³ A gazdasági tengely egyik végpontját tehát **piaci individualizmusnak**, a másikat pedig **etatizmusnak (állampártiságnak)** keresztelhetjük el.

A második főkomponens alapján létrehozott Y tengelyt a szó általános értelmében vett **kulturális kérdések** definiálják. A tengelyen való elhelyezkedést két, az liberális individualizmus és a kulturális kommunitarizmus közötti viszonyt tételező változó (a „nemzet-család vs. individuum”, illetve a „több vs. kevesebb egyház”), valamint az egyének sorsában az állam szerepét kiemelő „gondoskodás” változó¹⁴ határozza meg. E tengelyen ennek megfelelően a magasabb érték azt jelenti, hogy az itt elhelyezkedő személyek a közpolitikában kevesebb szerepet szánának az egyházaknak, a nemzeti és családi értékekkel szemben az individualista etikát helyezik előtérbe, a gyerekeket inkább találékonyásra és kevésbé az engedelmességre nevelnék, azonban több állami gondoskodás mellett érvelnek az egyének sorsának segítése érdekében. A tengely másik végpontján azok vannak, akik több szerepet adnának a közpolitikában az egyházaknak, nemzetben és családban gondolkodnak, a gyermeknevelésben inkább az engedelmességre súlyoznak, és az egyének sorsáról való gondoskodást

62,3%), illetve a nyilván az utóbbi 7-8 évben meghatározóvá növekvő, a migrációval kapcsolatos attitűd (64,3%) gyakorolja. Változóink közül itt a legkisebb (bár nem elhanyagolható) szerepet két társadalompolitikai érték (az állam szerepe az egyénekről való gondoskodásban, illetve a cigányságra fókuszáló specifikus szociálpolitika igénye) játssza.

¹¹ Itt jegyezzük meg: mint minden modellépítés, az általunk alkalmazott eljárás is leegyszerűsítő, hiszen a társadalom politikai értékszerkezete nyilvánvalóan bonyolultabb, mint amire hajlamosak vagyunk leegyszerűsíteni. Ezért is szerencsés talán a „térkép” szó használata. A földrajzi térkép sem tartalmaz minden tereptárgyat, hiszen azok feltüntetése éppen az eligazodást nehezítené.

¹² A főkomponensekre és a politikai értéktérre vonatkozó fontosabb, módszertani szempontból érdekes információkat a Függelékben található F2, F3 és F4 táblázatok mutatják be.

¹³ Számottevő még a cigányság felzárkóztatásával kapcsolatos attitűd szerepe is (61%). Emögött azonban – értelmezésünk szerint – nem annyira egy szociálpolitikai dilemma húzódik meg, hanem inkább az állam feladatellátásának egy speciális értelmezése: kell-e az államnak speciális programokat hirdetniük, vagy elég, ha eleget tesznek a tevékenységükkel szemben megfogalmazott általánosabb, univerzalisztikus követelményeknek. Ugyanakkor az első főkomponens alacsonyabb értékeivel nem látszik ellentétesnek az a vélekedés, hogy a gazdaságban szükség van a magánvállalatok nagyobb szerepére – és fordítva: a magasabb értékekkel sem áll ellentétben az a vélekedés, hogy a gazdaság működéséhez jelentősebb szerepet lehetne adni az állami vállalatoknak. E vélekedés szerint az állam ugyanis -szociális vagy egyéb, a közjó szempontjából fontosnak vélt szempontokat szem előtt tartva- az állami vállalatokon keresztül bizonyos kulcsfontosságú ágazatokat kivonhat a piaci verseny logikája alól, vagy esetleg ily módon, a piac szereplőjeként próbálhatja a saját szempontjainak megfelelően alakítani a piacot.

¹⁴ Az „emberek sorsáról való gondoskodás” fogalmának kétségtelenül lehetséges egy anyagi juttatásokra, a szegények segélyezésére stb. utaló jelentése is. Elemzéseink azonban elég meggyőzően utalnak arra, hogy megkérdezettjeink inkább a „gondoskodás” kifejezés eredeti, paternalizáló értelmében értelmezik a felírt kijelentéseket: a gondoskodás valójában felelősség és döntések átvállalását jelenti. Mi is ebben az értelemben használjuk – és így teljesen jól illeszkedik a másik két kijelentéshez, amelyek szintén a kisebb-nagyobb, egyének feletti közösségek szerepét hangsúlyozzák.

inkább magukra az egyénekre hagynák. A tengely egyik végét a **tradicionalizmussal/konzervativizmussal**, a másik végét pedig a **szekuláris liberalizmussal** azonosítjuk.¹⁵

Azért, hogy a magyar társadalom tipikus csoportjait ezen értéktérben elhelyezhessük, klaszterelemzést végeztünk, melynek lényege, hogy alkalmas távolságfogalmak megválasztásával olyan csoportokat hozunk létre, amelyekben a tagok egymáshoz a leginkább hasonlatosak, míg az egyes csoportok egymástól vett távolsága a lehető legnagyobb¹⁶.

A következő részben ezen klasztereknek a fentebb meghatározott értéktérben való elhelyezkedését jellemezzük (méretük, közpolitikai dilemmák tekintetében jellemző álláspontjuk, hagyományos szociodemográfiai összetételük szerint), majd megvizsgáljuk, hogy az egyes társadalmi csoportok hogyan jellemezhetők a demokratikus berendezkedéshez való viszonyuk tekintetében.

3.2. Értékklaszterek a magyar társadalomban

Mintánk tagjainak a politikai értéktérben való elhelyezkedését a 3. ábra szemlélteti. Ebből látszik, hogy a magyar társadalom benépesíti a politikai értéktér mind a négy kvadránsát, de nem azonos mértékben teszi ezt. A konzervatív térfélen többen vannak (59%), mint a liberálison (41%), és az állampárti térfélen többen vannak (52%), mint az individualistán (48%). A legtöbben a gazdasági tengely etatista (állami beavatkozással dominált, protekcionista/paternalista) szegmensének konzervatív (tradicionalista) oldalán és a piacpárti/individualista szegmens konzervatív oldalán (28-28%) helyezkednek el. Összességében Magyarországon a legkevesebben abban a kvadránsban vannak, amelybe a gazdasági értelemben individualistábbak és a kulturális értelemben liberálisok tartoznak (3. ábra). Ez nem azt jelenti, hogy ne lennének hívei a gazdasági individualizmussal kombinált kulturális liberalizmusnak, de kevesen vannak, és belsőleg meglehetősen heterogén csoportot alkotnak (ehhez lásd a 3. ábra jobb felső szegmensében az adatpontok eloszlását).

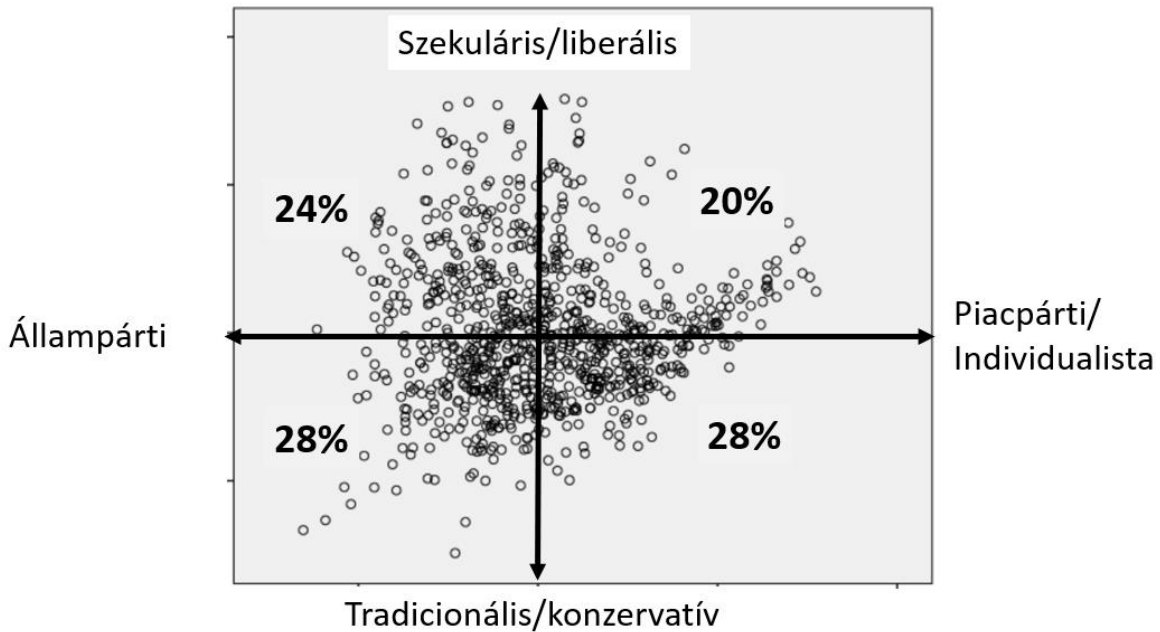
Elemzésünk során öt klasztert hoztunk létre, amelyek alapvető mutatóinak összefoglalását a függelékben található F4 táblázat mutatja, az egyes klaszterek elhelyezkedését a gazdasági és kulturális tengelyek által meghatározott koordináta-rendszerben pedig a 4. ábra jeleníti meg.

Az alábbiakban az egyes csoportokat egyfelől a különböző közpolitikai kérdésekben vallott tipikus álláspontjaik, másfelől a fentebb, a 2. fejezetben ismertetett véleményeik alapján, valamint társadalmi-demográfiai jellemzőik és pártpreferenciáik alapján jellemezzük (az értelmezést és a pontosítást a Függelék F5, F6, F7, F8 és F9 táblázatai segítik).

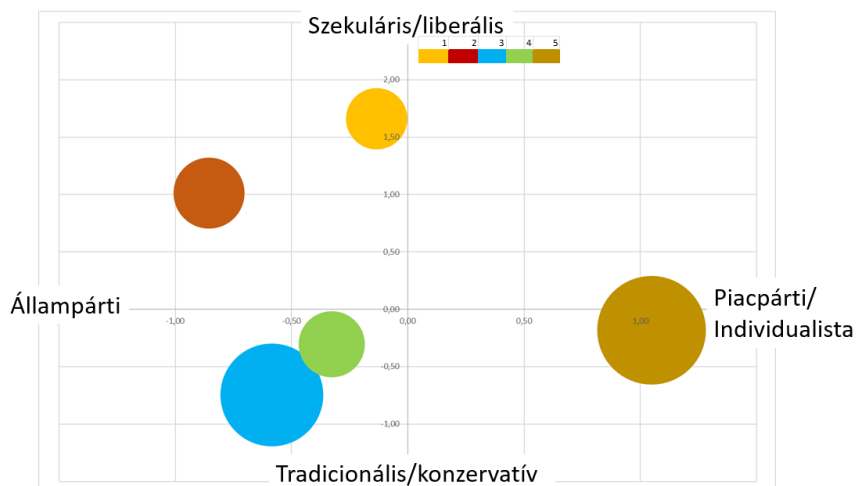
¹⁵ A harmadik főkomponens szerepét a gyermekek nevelési elveivel kapcsolatos változó (találékonyság vs. tisztelet), illetve a migrációval kapcsolatos attitűd határozza meg. Ezen a tengelyen a magasabb értékek engedelmisséget hangsúlyozó gyermeknevelést hangsúlyoznak, szigorúbb migrációs politikát szeretnének, és alapvetően kevesebb állami szolgáltatás ellenére is adócsökkentést preferálnak. A tengely másik végén azok állnak, akik találékonyagra és rugalmasságra nevelnék a gyerekeket, szabadabb migrációs politikát vallanak, és azt szeretnék, hogy az állam (akár adónövelések árán is) több szolgáltatást nyújtson az állampolgárainak. Ez azonban már viszonylag keveset tesz hozzá a megmagyarázott szóráshoz, ezért úgy döntöttünk, ezt az ismertetést nem komplikáljuk vele, azonban egy helyen még visszatérünk rá.

¹⁶ A statisztika eszköztára sok megoldást tud adni erre a feladatra, amelyek közül módszertani szempontból lehet optimális egyik vagy másik, szükség van azonban arra is, hogy a társadalom értelmes leírásához azt válasszuk ki ezek közül, amelynek a legmagasabb a heurisztikus értéke, ugyanakkor az exploratív értéke is nagy.

3. ábra. A magyar társadalom tagjainak elhelyezkedése a gazdasági és kulturális értéktér szegmenseiben

4. ábra. A magyar társadalom egyes klaszterei a közpolitikai dilemmákra adott válaszok alapján kirajzolódó értéktérben

Megjegyzés. A klaszterek számozása és a színek közötti kapcsolat az ábrában. A klaszterek elnevezései: 1. „szekuláris technokraták”, 2. „újraelosztás-központú liberálisok”, 3. „konzervatív etatisták”, 4. „tekintélyelvű konzervatívok”, 5. „méréselt, piacpárti konzervatívok”.

Az **első** csoport (amelybe a népesség mintegy 11%-a tartozik) alapvetően a kulturális dimenzióban (konzervativizmus vs liberalizmus) tér el a társadalom többi részétől. Leginkább talán a „**szekuláris technokraták**” címkével illelhetjük őket. Elsőprór többségük utasítja el azt az álláspontot, hogy a társadalom elsősorban nemzeti, családi és vallási értékek mentén szervezhető közösség lenne, illetve azt, hogy az egyházaknak nagyobb szerepet kellene vállalniuk a közéletben. A gazdaságpolitikát illetően egyfajta eklektikus pragmatizmus jellemzi őket: miközben a csoport az átlagosnál nagyobb mértékben szeretne adócsökkentést elérni akár a szolgáltatások csökkentése árán is, az átlagosnál sokkal többen

vannak köztük azok, akik szerint az államnak nagyobb felelősséget kellene vállalnia az emberekről való gondoskodásban, illetve akik szerint a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentésében is jelentős szerepet kellene vállalni az államnak. Nagy többségük szerint szigorú migrációs szabályokra van szükség, illetve erőteljes protekcionizmus is kívánatos lenne. Köztük vannak relatíve többen azok, akik a növekedést akár a környezet kárára is fontosnak tartják.

E csoportban alul-reprezentáltak a fiatalok, tagjainak közepes vagy annál magasabb iskolai végzettségük van, az átlagnál lényegesen többen beszélnek nyelveket, valamint inkább városias környezetben laknak. Osztálybesorolásuk szerint magasabb státusúak, de jövedelmeik alapján nem tartoznak a felső kategóriákba.

A fennálló társadalmi berendezkedéssel szemben kritikusak, többségük nem fogadja el, hogy a magyar társadalomban egyenlő esélyek lennének, nagy többségükben elégedetlenek az egyenlőtlenségek mértékével és a becsületes érvényesülés lehetőségeivel. Aggasztja őket a közbiztonság romlása és az orosz-ukrán háború kiterjedésének veszélye, ők aggódnak leginkább a saját egzisztenciájuk megrendülése, egészségük és/vagy időskori biztonságuk megrendülése miatt.

A demokráciát nagyon fontosnak mondják, és köztük vannak a legtöbben azok, akik szerint ma Magyarország nem demokratikus ország. Ugyanakkor az átlag feletti arányban vannak jelen köztük azok, akik szerint az ország hosszú távú fejlődéséhez erős kezű vezetőre lenne szükség, illetve azok is, akik a gazdasági növekedés és a politikai szabadságjogok közötti választásban inkább az előbbi mellett tennék le a voksukat. E csoport tagjai között relatíve többen vannak az „óbal” (a Demokratikus Koalíció és az MSZP) szavazói.

A **második** csoport (amelybe a népesség mintegy 14%-a tartozik, és amelyet „**újraelosztás-központú liberálisok**” címkével lehetne illetni) sok tekintetben hasonlatos az elsőhöz, vannak azonban fontos eltérések is köztük. Mindenekelőtt lényegesen nagyobb a redisztributív hajlandóságuk: ők alkotják azt a csoportot, amelyben a legtöbben vannak az állami kiadásokat akár az adóterhek emelkedése ellenére is szorgalmazók. Ugyanakkor ők azok is, akik a legnagyobb mértékben preferálnák az állami tulajdonnal szemben a magántulajdon részarányának növekedését (mely mögött – a többi tényezőt is figyelembe véve – inkább azt a megfontolást gyaníthatjuk, hogy ily módon nem „ennek” az államnak a kezében lenne a tulajdon).

E csoport eltér a többitől abban, hogy magasabb köztük a környezetvédelmet a növekedéssel szemben preferálók aránya, illetve azoké, akik szerint az oktatás elsődleges feladata a találékonyagra és rugalmasságra nevelés, szemben az engedelmesség és a tisztelet elsődlegességét valló felfogással. Ők (minden egyéb hasonlatosság mellett) leginkább azért térnek még el a „szekuláris technokraták” csoporttól, mert kisebb köztük az egyházak és a hagyományos közösségek elutasítása.

E csoportban kissé felülreprezentáltak a nők, tagjaik fiatalabbak minden más itt tárgyalt csoportnál, több közöttük a közepes végzettségű és a magasabb jövedelmű. Ők maguk szekulárisak, hasonlóan az előző csoporthoz csak nagyon kevesen járnak közülük havonta vagy gyakrabban templomba. Az átlaghoz képest többen beszélnek nyelveket köztük, de összességében alacsonyabb a társadalmi státusuk az első csoporthoz képest.

Politikai és közéleti hangulatukat illetően elmondhatjuk, hogy ők azok, akiket a leginkább aggaszt a globális klímaváltozás, de az átlagnál jobban aggódnak egészségük esetleges megromlása és/vagy az időskori biztonságuk megrendülése miatt is, amely minden bizonnyal inkább a humán infrastrukturális intézmények (nyugdíjrendszer és egészségügy) működése miatti aggodalmakra utal, semmint magas egészségi kockázataikra. A fennálló társadalmi berendezkedéssel szemben ők is kritikusak, többségük nem fogadja el, hogy a magyar társadalomban egyenlő esélyek lennének, nagy többségükben elégedetlenek az egyenlőtlenségek mértékével és a becsületes érvényesülés lehetőségeivel. Köztük a legnagyobb a tisztességes előrejutással kapcsolatos vélekedés elutasítása, és közöttük a legmagasabb azok aránya, akik szerint az érvényesüléshez mindenekelőtt jó kapcsolatok kellene.

Az „újraelosztás-központú liberálisok” általában érdeklődnek a politikai történések iránt. A demokrácia fontosságával és magyarországi állapotával kapcsolatban ugyanaz az álláspontjuk, mint az első

csoportnak: fontosnak tartják, és elsőprő többségük szerint ma Magyarország nem demokratikus ország. Azonban, az előbbi csoporttal szemben, jóval az átlag alatti arányban vannak köztük, akik szerint az ország hosszú távú fejlődéséhez erős kezű vezetőre lenne szükség, és átlagnál többen azok, akik magasabbra értékelik a demokratikus procedúrákat és a szakértői vezetést is, továbbá kimagaslóan az átlag feletti arányban mondják azt, hogy a gazdasági növekedés és a politikai szabadságjogok közötti választásban inkább az utóbbi mellett tennék le a voksukat. Ennek a csoportnak a tagjai között ott vannak az „óbal” szavazói, de mellettük az „újbal” (LMP, Momentum, Párbeszéd, MKKP) támogatói és a politikailag névtelenek (pártpreferenciával nem rendelkezők) is¹⁷.

A **harmadik** klaszter (30%-nyi állampolgár, akiket „**konzervatív etatistáknak**” nevezünk el) és a **negyedik** klaszter (12%, „**tekintélyelvű konzervatívok**”) jellemzésére leginkább azt mondhatjuk, hogy konzervatívok és inkább állampártiak: mindkét klaszter tagjai a tradicionális értékek és az állami beavatkozás oldalán állnak, de egyik dimenzióban sincsenek annyira távol a koordinátarendszer középpontjától, mint az előzőekben említett két csoport.

A harmadik és negyedik csoportban a legmagasabb azok aránya, akik szerint az embereknek maguknak kellene gondoskodniuk a sorsuk alakulásáról. Eltérnek egymástól abban, hogy a harmadik csoportban nagyobb az újraelosztásra való nyitottság (inkább az állami kiadások és az adók növelését tartanák kívánatosnak), a negyedik tagjai viszont inkább az adók (és ezzel együtt a kiadások) csökkentését tartanák fontosnak (ez indokolja eltérő pozíciójukat a horizontális, tehát a gazdasági tengelyen). Utóbbi csoport ugyanakkor az átlagnál (és a harmadik csoportnál) sokkal nagyobb arányban gondolja, hogy az államnak lenne a feladata a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentése, illetve azt is, hogy a gazdaságban inkább az állami tulajdon arányát kellene növelni, nem a magántulajdonét.

A harmadik csoport fogékonyabb a nemzeti, családi és vallási értékekre, valamint nyitottabb az egyházak nagyobb közéleti szerepvállalását illetően, szemben azzal az individualistább értékfelfogással, amely inkább a negyedik csoportot jellemzi. Ugyanakkor a negyedik csoportban sokkal magasabb a szigorú bevándorláspolitikát helyeslők aránya, mint ami az előbbi csoport tagjai körében tapasztalható (nem melleleg, mint később látni fogjuk, a globális migrációval és az orosz-ukrán háború kiterjedésével kapcsolatosan aggódók aránya is ebben a csoportban a legmagasabb az összes közül).

A negyedik csoport tagjai a gyermeknevelés tekintetében is a tradicionálisabb felfogást követik, vagyis azt támogatják, hogy a gyerekeket tiszteletre és engedelmességre, nem pedig találmányosságra és rugalmasságra kell tanítani. A negyedik klaszter tagjai között vannak a legmagasabb arányban azok, akik szerint az ország hosszú távú fejlődéséhez erős kezű vezetőre lenne szükség, illetve azok is, akik a gazdasági növekedés és a politikai szabadságjogok közötti választásban inkább az előbbit szeretnék. Ebben attitűdjeik hasonlók a „szekuláris technokratákéhoz”, mint a hozzájuk egyébként hasonló attitűdöket mutató hármas számú klaszteréhez (amely az erős kéz-igény tekintetében inkább az „újraelosztás-központú liberálisokéhoz” hasonló).

A két csoport társadalmi összetétele majdnem minden tekintetben közel van az átlagoshoz és egymáshoz. Említésre méltó azonban, hogy a negyedik csoport tagjai között az átlagosnál több a férfi, kevesebben vannak köztük magas jövedelműek, és többen a nyugdíjasok, valamint (különösen a negyedik csoportba tartozók) az átlagosnál gyakrabban járnak templomba.

Mindezeket összevetve nevezük tehát el a harmadik csoportot „konzervatív etatistáknak”, a negyediket pedig „tekintélyelvű konzervatívoknak”.

A „konzervatív etatisták” politikai profilja nem igazán beazonosítható, a „tekintélyelvű konzervatívok” csoportja viszont inkább a kormánypártok felé húz, illetve köztük a legnagyobb azok aránya, akik szerint ma Magyarországon demokratikus viszonyok vannak, van esélyegyenlőség, és a boldoguláshoz leginkább egyéni akarat és munka kell. Ők azok, akik kevésbé tartják fontosnak a demokráciát,

¹⁷ Az osztályhelyzet és a pártpreferencia kapcsolatáról lásd Huszár, 2022, és Éber, 2023. Utóbbi kifejezetten e két, a közéletben sokszor „bal-liberális”-nak titulált tömb problematikáját elemzi.

aggódnak a migráció és a nemi szerepek megváltozása miatt, de nem aggódnak a megélhetésük elvesztése miatt. Szerintük a prosperitáshoz erős vezető kell, és ha a növekedés és a szabadság között kell választani, akkor a növekedést választják.

Végezetül, az **ötödik klaszter**, a „**mérsékelt, piacpárti konzervatívok**” csoportja, létszámát tekintve a legnagyobb (arányuk 33%-ot tesz ki a népességben). Gazdasági attitűdjeiket inkább a globális versenynek való kitettség elfogadása jellemzi (szemben a protekcionista állami politikával), továbbá az adócsökkentés preferálása (a kiadásnöveléssel szemben), valamint kevesebb elvárásuk van az állam jövedelemegyenlőtleniséget csökkentő feladatait és a környezetvédelmi szempontok (gazdasági növekedéssel szembeni) érvényesítését illetően. Miközben erősen aggódnak a nemzetközi migráció miatt, a migrációs politikával kapcsolatban inkább a semleges álláspontot vallják. Az átlaghoz képest kevésbé tartják fontosnak, hogy az iskola engedelmességre és tiszteletre neveljen (szemben a találékonysággal és a rugalmassággal). A cigányság felzárkóztatására inkább ők támogatják az etnikailag célzott politikát. Társadalmi összetételüket illetően relatíve több köztük a falusi és a templomba járó, továbbá foglalkozásukat tekintve inkább alkalmazottak.

Politikai véleményeik szerint relatíve sokan vallják közülük, hogy ma Magyarországon egyenlőek az esélyek, és kevesebben vannak azok, akik szerint nem becsületes utat kell követni az érvényesüléshez. Pártpolitikával kapcsolatban inkább közömbösesek, de szavazataikkal enyhén jobbra húznak.

4. A pártok kínálata a lakosság értékelése szerint

Fontosabb megállapítások

A lakossági preferenciák eloszlása erősen aszimmetrikus a jövedelemegyenlősítés igénye, a migráció és a protekcionizmus irányában.

Erős elkötelezettség látszik a környezeti állapot megőrzésével kapcsolatban is.

A védelem-igények (jövedelem-újraelosztás, állami gondoskodás, protekcionizmus, környezetvédelem) a lakossági preferenciák és a kormányzattal kapcsolatos észlelések között jelentős eltérések vannak.

A „nagyobb” állam mellett érvelők csoportjaiban a kormánypártoknak viszonylag alacsony a támogatottságuk, de ezek a csoportok láthatóan képviselőt (és pártpreferencia) nélkül maradnak.

A választópolgárban, aki egy-egy választáson azt mérlegeli, hogy kire adja le a voksát, keverednek i.) saját anyagi érdekek és várankozások; ii.) racionális megfontolások (mint például az, hogy miket tart fontos, megoldandó közpolitikai kérdéseknek); iii.) a közérzetet meghatározó tényezők (mint amilyenek az általános aggodalmak vagy a társadalmi előre jutással kapcsolatos érzetek); és 4. vélhetően szerepet játszanak konkrét szakpolitikai preferenciák is.

A pártok akcióikkal, programjaikkal, megnyilvánulásaikkal igyekeznek átsúlyozni az egyes kérdéseket, megpróbálják úgy beállítani őket, mintha az adott ügy lenne a legfontosabb az összes lehetséges közül. A választók ezt érzékelik, és kialakul bennük egy kép arról, hogy adott pártok mennyire tartanak fontosnak egyes ügyeket. Az, hogy a választói kereslet és a pártok kínálata miképpen találjanak egymásra, vizsgálható úgy, hogy egymásra vetítjük az adott kérdésekben kialakuló választói preferenciákat a pártoknak tulajdonított preferenciákkal. Kutatásunkban ezt úgy oldottuk meg, hogy minden egyes, az F1 táblázatban listázott kérdés esetében azt is megkérdeztük, hogy a megkérdezettek

mit gondolnak arról, hogy milyen álláspontot képviselnek a kormánypártok, és azt is, hogy szerintük mi a többségi álláspont ugyanezen dilemmák ideális kezelésében.

A lakossági preferenciák eloszlása néha többé-kevésbé szimmetrikus, többnyire azonban nem az (5. ábra). Szimmetrikusnak mondhatjuk például azt az esetet, amikor a válaszadóknak arról kellett nyilatkozniuk, hogy inkább (esetleg adóemeléssel járó) kiadásnövelésre, vagy (esetleg az állami szolgáltatások visszafogásával járó) adócsökkentésre lenne szükség. Nagyon erősen aszimmetrikus az eloszlás a jövedelemegyenlősítésre vonatkozó kérdés esetében (a megkérdezettek több, mint 60%-a a redisztributív opcióra voksolt), a migráció esetében (a népesség mintegy fele a szigorúbb bevándorláspolitikát mellett áll) és a protekcionizmus témakörében (körülbelül a népesség fele inkább a protekcionista gazdaságpolitikát megjelenítő kijelentés mellett „szavazott”, szemben azzal, hogy a versenyképességet a versenyre kellene bízni). Erős elkötelezettség látszik a környezeti állapot megőrzésével kapcsolatban is (több, mint 45% választaná a környezet megóvását még a gazdasági növekedés kárára is). Ha az a kérdés merül fel, hogy több magántulajdon legyen, vagy inkább több állami tulajdon, akkor az emberek 37-38%-ban a magántulajdon arányának növekedését választják, szemben az állami tulajdon további növelését szorgalmazó 15-16%-kal.

A közpolitika és kulturális identitás összefüggésére vonatkozó három, a politikai ideológiákban is fontos szerepet kapó kérdés esetében erős határvonalak húzódnak. Vannak, akik a társadalmat elsősorban egy olyan közösségnek tartják, amelyben az egyén a nemzeti, családi és vallási értékek követésével boldogulhat, mások viszont azt vallják, hogy a társadalomban az a fontos, hogy az egyének képesek legyenek követni a saját értékeiket és érdekeiket, és tiszteljék ezek egymás mellett élését, tehát kevésbé tartják szükségesnek az ún. köztes közösségi értékvilágokat. Kicsit több, mint a társadalom ötöde inkább az első állásponton van, majdnem 40%-a az utóbbin, miközben mintegy 40% választja a köztes opciót. Hasonlóképpen húz határvonalat a társadalom rétegei közé az, hogy mit gondolnak az egyház közpolitikai szerepéről, bár többen vannak (mintegy 45%-nyian), akik „kevesebb egyházat” szeretnének látni a közpolitikában, és kevesebben (kb. 15%) azok, akik azt látnák szívesebben, ha nagyobb lenne az egyházak közpolitikai szerepe. Hasonlóan fontos világnézeti kérdés, hogy milyen elvek mentén tartják helyesnek a gyermekek nevelését a megkérdezettek. A megoszlások ismét hasonlóak: kicsit több, mint 20% azok aránya, akik inkább az engedelmességre és tiszteletre nevelést tartják fontosnak, míg majdnem 40% szerint az iskolarendszernek a gyerekeket inkább kíváncsiságra, találgatóságra, rugalmasságra kellene nevelnie. Végezetül, a magyar társadalompolitikának és szociálpolitikának régóta (és valószínűleg még sokáig) égető kérdése a cigányság felemelkedése. Erre vonatkozóan a morális/szociálpolitikai dilemma, melyet megfogalmaztunk, úgy szólt, hogy a) az állami szociálpolitikai programoknak mindenkit egyformán kell segíteniük, tekintet nélkül nemzetiségi-etnikai hovatartozásra; vagy b) a cigányság társadalmi felemeléséhez speciális, a cigányságot segítő társadalompolitikai programok szükségesek. Előbbit mi az „egyenlő elbánás” elvével, utóbbit pedig a „pozitív diszkrimináció” elvével azonosítottuk a kérdőív összeállításánál. Mintegy 20% választotta a pozitív diszkriminációt, míg mintegy 40% „voksolt” az etnikailag semleges (tehát speciális programokat is elutasító) társadalompolitika mellett.¹⁸

A fenti közpolitikai dilemmák illusztrációkat adnak arra, hogy miképpen merülhetnek fel a döntések a mindennapi politikában. A pártok egy ehhez hasonló „menüből” kínálnak választási alternatívákat, a

¹⁸ Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy e kérdés alapján nem lehet egyértelműen beazonosítani az inkluzív és a kirekesztő politikát támogatókat: például aki nem támogatja a pozitív diszkriminációt, két okból is akarhat etnikailag semleges szociálpolitikát. Ezt támasztja alá az is, hogy amikor megnéztük a cigányság felemelkedésével és a pozitív diszkriminációval kapcsolatos kérdések kapcsolatát, egyrészt az látszódt, hogy összességében nincs különbség a pozitív diszkriminációról alkotott véleményeket illetően azok között, akik fontosnak tartják a cigányság felemelkedését, és azok között, akik nem. Másrészt amikor azt néztük meg, hogy a pozitív diszkrimináció változó egyes kategóriákban milyen arányban tartják az emberek fontosnak a cigányság felemelkedését, azt láttuk, hogy a két szélső kategóriában a legmagasabbak ezek az arányok.

választóik pedig részben ilyen kérdésekben vallott saját preferenciáiknak keresnek képviseletet a választásokon, vagy éppenséggel a két választás közötti periódusban. Természetesen nem állíthatjuk, hogy ezeknek a kérdéseknek a köre zárt lenne. Vannak olyan esetek, amikor egy-egy korábban nem látható, sokszerűen megjelenő esemény (pl. világjárvány, háború, kirívó gyilkosságsorozat) változtatja meg a politikai teret. Időről időre maguk a pártok „hoznak be” a köztudatba olyan témákat, amelyek korábban ott nem szerepeltek, de éppenséggel úgy látják, hogy az adott témakör napirenden tartása számukra előnyös lehet (ilyennek mutatkozott például 2001-ben a „23 millió romános” kampány, 2022-ben a „pedofil” téma stb.). Lehetséges az is, hogy az adott közpolitikai dilemma az itt felvázoltakhoz képest kifinomultabban, „rázoomolva” jelenik meg (például nem az állami szolgáltatások adóára lesz a kérdés, hanem konkrét kiadások, úgymint oktatás, egészségügy, agrártámogatások stb.). Végezetül az is előfordulhat, hogy a politikai témák „összecsomósodnak”, és a pártok aggregáltabb szinteken vetik fel őket (globalizmus vagy provincializmus, haza vagy haladás stb.).

Az 5. ábra mellett, hogy a megkérdezettek saját véleményeinek eloszlását ismerteti, mutatja azt is, hogy mit gondolnak a kormánypártok álláspontjáról, illetve a vélelmezett többségi álláspontról. Tudjuk, hogy a másoknak vagy a kormánypártoknak tulajdonított vélemények elemzése egy sor szubjektív elemet tartalmaz. Ugyanakkor feltételezhetjük, hogy ez egy ahhoz hasonló helyzet, amikor érvényesül a „tömegek bölcsessége” (Surowieccki, 2007), vagyis az, hogy sok ember becslése végül is helyes lesz akkor is, ha az egyes emberek esetleg tévednek. Nem mindegy persze, hogy a becslések tényszerűen ellenőrizhető/lemérhető állításokra, vagy közvélekedésekre vonatkoznak.¹⁹

Az egyéni versus állami gondoskodás kérdésében látható ellentmondás van aközött, hogy a választók a kormánypártoknak milyen politikát tulajdonítanak (azaz, hogy ők inkább az egyéni (nem állami) gondoskodásban hisznek), és aközött, amit a válaszadóink „a többi ember” álláspontjának hisznek. Tehát nem esik egybe a többségi álláspont a kormányállásponttal. Elemzésünk során meg fogjuk nézni azt is, hogy ezekben az esetekben mennyire erős az adott véleménytér lefedettsége a nem kormánypárti erőik által. Az 5. ábra egyes moduljaiban látható eloszlások alapján a következő helyeken láthatjuk a fentiekben leírt diszkrépanciát:

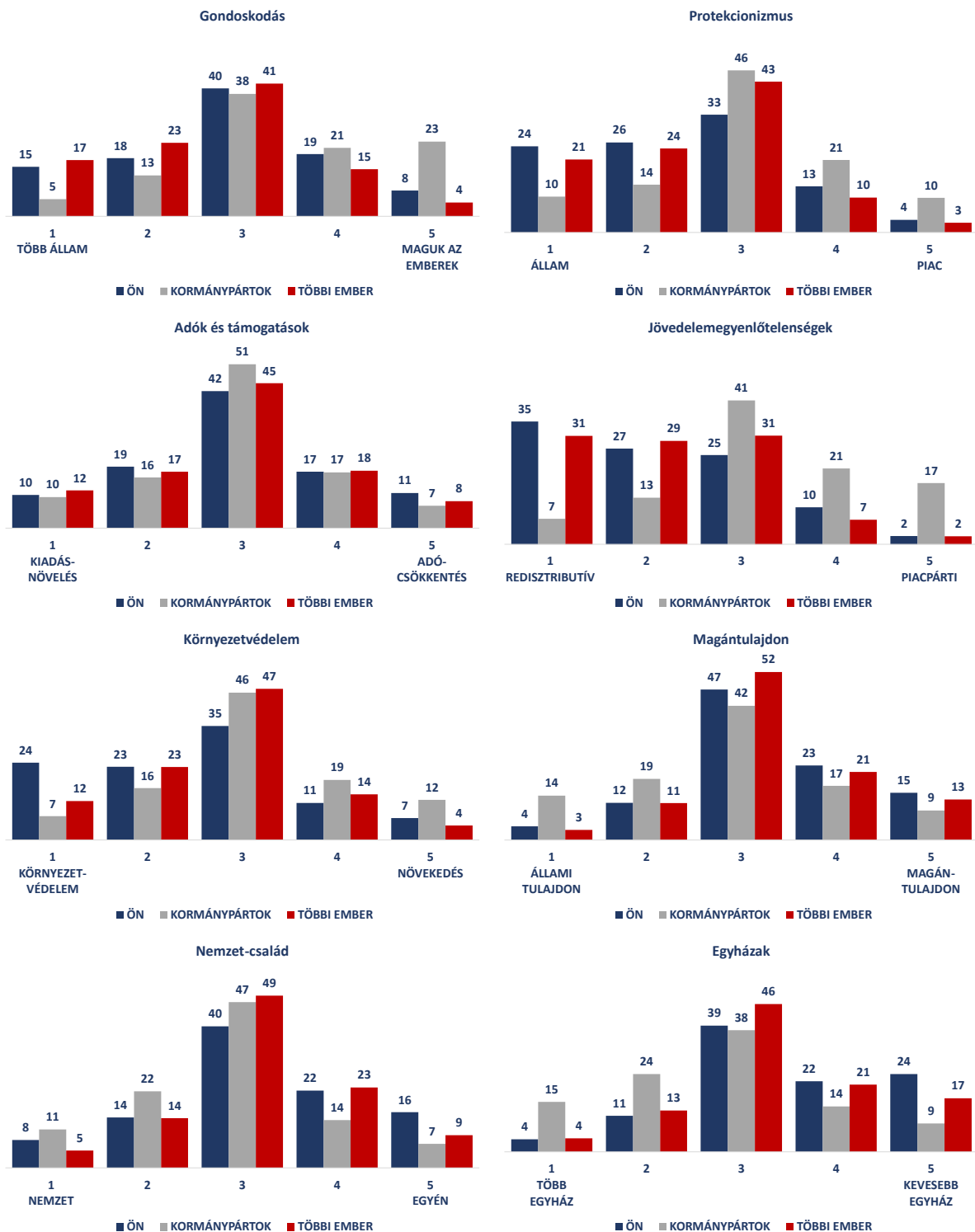
- jövedelmi egyenlőtlenségek mérséklése;
- az egyénekről való erősebb állami gondoskodás;
- protekcionizmus, a hazai vállalatok védelme;
- környezetvédelem.

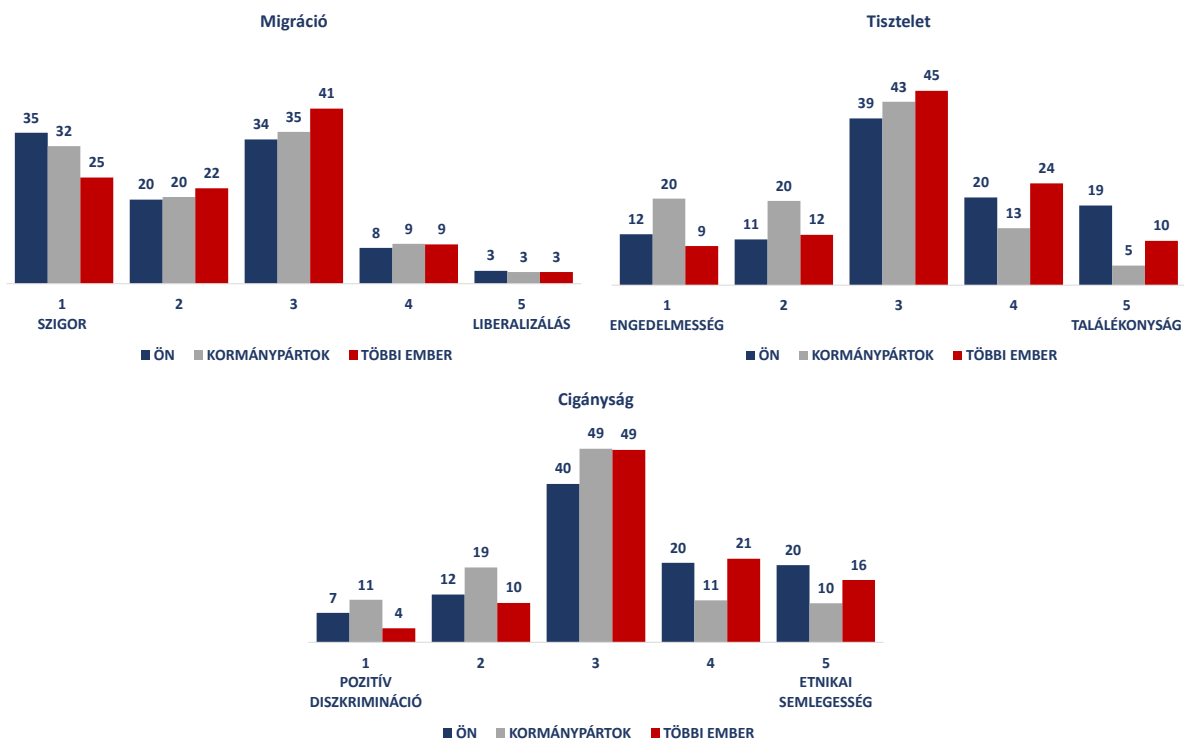
Vannak olyan területek, amelyek esetében viszont mintha kormányzati „túlkínálatot” látnánk. Ilyennek látszik:

- az egyházak közéleti szerepe;
- az iskolákban az az üzenet, hogy a gyerekeket lojalitásra és engedelmességre kell tanítani; és
- az állami vállalatok versus magánvállalatok kérdése.

¹⁹ Surowieccki olyan példákkal illusztrálja a tömegek helyes ítéletét, mint például egy vidéki marhavásár, ahol sok embernek a marhák súlyára tett becslése meglepő pontossággal mondja meg azt, amit végül a mérleg is kimutat. Persze a marhavásár esetében sok független becslés valóban függetlennek tekinthető – szemben olyan szituációkkal, amikor a tömegek valamifajta hipnózisban vannak, és az egyéni becslések nem egymástól függetlenek. Közpolitikai kérdésekben (különösen akkor, ha nagyon erős médiabefolyás is jelen van) ez nem feltétlenül plauzibilis feltételezés. Mi itt azzal a jóindulatú feltételezéssel indítunk, hogy nincs Magyarországon hipnózis. Ezt persze joggal lehet vitatni...

5. ábra. Az egyes közpolitikai dilemmákban elfoglalható álláspontok eloszlása a saját álláspont, a kormánypártoknak tulajdonított és „a többi embernek” tulajdonított vélemények alapján Magyarországon (0-10-es skáláról 1-5-ös skálára egyszerűsítve), %

Nézzük most meg, hogy ezekben az esetekben milyenek a kormánypártok és az ellenzék „osztzkodási arányai” az adott népességcsoportokban. Az esetek többségében azt látjuk, hogy a „nagyobb” állam mellett érvelők csoportjaiban (amelyek adott esetben nagyok is lehetnek, lásd például a jövedelemegyenlősítésben az állam számára nagyobb szerepet kívánók 35%-os táborát) a kormánypártok az országos támogatottságukhoz képest kisebb támogatottsággal rendelkeznek. Ugyanakkor az így felszabaduló „politikai vegyértékeket” csak részben tudják begyűjteni az ellenzéki pártok.

5. táblázat. Kormány-ellenzék arányok egyes markáns közpolitikai állítások esetében

Közpolitikai preferencia	9-10 értéket választóók (%)	Pártpreferenciák, %			
		Korm	Ellenz	Nincs	Össz. %
Az államnak egyenlőbbé kell tennie a jövedelmek eloszlását.	34,6	19,2	39,1	41,7	100,0
Az államnak nagyobb felelősséget kell vállalnia az emberekről való gondoskodásban.	15,4	22,2	47,1	30,7	100,0
Az államnak aktívan támogatnia kell a hazai vállalkozásokat, hogy azok versenyképesek tudjanak lenni a külföldi vállalatokkal szemben.	24,2	24,3	41,0	34,7	100,0
A környezet védelme, az erdeink és vizeink állapotának megőrzése fontos, akár alacsonyabb gazdasági növekedés árán is.	23,9	16,5	35,9	47,7	100,0
Magyarországon az egyházaknak túl nagy szerepe van a közügyek alakításában.	23,9	15,0	44,0	41,0	100,0
Az iskolarendszerünkben a gyerekeket kíváncsiságra, találékonyságra, rugalmasságra kellene nevelni.	18,6	17,9	37,5	44,6	100,0
Teljes népesség	—	32,1	32,6	35,3	100,0

A leghalványabb teljesítmény ebben a tekintetben a pozitív környezeti attitűdöket vallók körében mutatkozik: tény, hogy ebben a csoportban a kormánypártoknak csak 16,5%-os a támogatottsága, azonban esetükben az ellenzék alig tud átlagos támogattságánál többet szerezni, miközben a csoport majdnem fele nem tud magának pártot választani. A vizsgált kérdések közül (lásd 5. táblázat) voltaképpen csak a több állami gondoskodást elvárók csoportjában tudnak az ellenzéki pártok érdemben támogatottságot növelni.

5. Lokális és globális identitások

Fontosabb megállapítások

A lokális és globális identitáskategóriák nem egymást kizáróak, inkább egymásra épülők. E téren leginkább két csoport különül el: akik fontosnak tartanak bármilyen tágabb közösséget, és akik nem.

Három identitásklasztert azonosíthatunk az identitáskategóriákkal való azonosulás terén: közösségiek, individualisták és lokalisták.

A közösségiekhez tartozást a felsőfokú végzettség és a jó anyagi helyzet teszi valószínűbbé, az individualistákhoz tartozást a rossz anyagi helyzet, a lokalisták körében pedig az általános iskolai végzettségűek felülreprezentáltak.

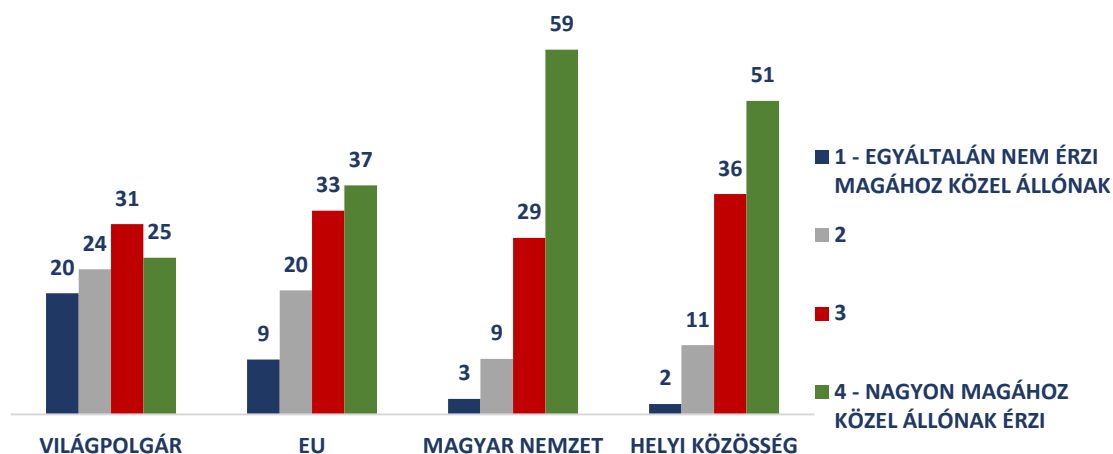
Bár a közösségiek mindenütt a legnagyobb csoportot képviselik, a „szekuláris technokraták” értékklaszterében vannak a legmagasabb arányban. A lokalisták aránya a „tekintélyelvű konzervatívok” esetében a legnagyobb.

5.1. A lokális és globális azonosulás megoszlásai

Kérdőívünk arra vonatkozóan is tartalmazott kérdést, hogy a válaszadó milyen mértékben azonosul különböző, lokális és globális identitáskategóriákkal: a közvetlen helyi közösségével, a magyar nemzettel, az Európai Unióval, illetve a világgal. Ezek kapcsán arra voltunk kíváncsiak, hogy Magyarországon hogyan oszlik meg az inkább lokalista és az inkább világpolgár attitűddel bírók aránya, illetve, hogy ez a két kategória mennyiben zárja ki egymást, tehát két jól elkülönülő csoportról beszélünk, vagy pedig ezek együttesen vannak jelen bizonyos csoportok esetében²⁰.

²⁰ A négy állítás, amelyről a válaszadóknak meg kellett adniuk a véleményüket, a következő volt: 1.) Úgy gondolom, világpolgár vagyok. 2.) Az Európai Unió részének tekintem magamat. 3.) A magyar nemzet részének tekintem magamat. 4.) Közvetlen helyi közösségem részének tekintem magamat.

6. ábra. Azonosulás mértéke különböző identitáskategóriákkal. A lakosság megoszlása (%)

A 6. ábra szerint egyértelműen a nemzettel való azonosulás a legerősebb, azt az embereknek csak 11,5%-a nem érzi magához közel állónak (tehát 89,5%-uk igen), míg a világpolgárságot 49,1%-uk. Az EU a kettő között helyezkedik el, az emberek 70,1%-a tud vele azonosulni érzelmileg. A helyi közösségüket az emberek közel olyan arányban érzik magukhoz közel állónak, mint a nemzetet, 86,5%-uk viszonyul pozitívan hozzá. Ezek a kategóriák nem egymást kizáróak, hanem inkább egymásra épülők, azaz az nem gyakori eset, hogy valakinek kizárólag globális vagy EU-s identitása van. Mind a négy változó pozitívan korrelál egymással, tehát ha valaki magas pontszámot adott az egyik kérdésre, az nagyobb valószínűséggel adott magas pontszámot a többire is (bár a *világpolgár* és a *magyar nemzet* kategória közti korreláció a legkisebb). Ez abba az irányba mutat, hogy érzelmi azonosulás terén nem különül el a lokalisták és a „világpolgárok” csoportja, inkább azoké válik ketté, akik bármilyen közösséget fontosnak tartanak, és akik nem (F10 táblázat).

A globális és lokális identitások társadalmi-gazdasági meghatározódásának értelmezésére többváltozós ordinális logisztikus regressziókat futtatunk (az eredményeket a 6. táblázat mutatja). A világpolgársággal való azonosulás esetében statisztikai értelemben szignifikáns különbséget csak az életkor, az anyagi helyzet és a pártpreferencia tekintetében figyelhetünk meg. Az idősek és a középkorúak lényegesen kevésbé vallják magukat világpolgároknak, mint a fiatalok. A rosszabb anyagi helyzetben lévők szintén kisebb valószínűséggel azonosulnak ezzel a kategóriával. A pártpreferenciát tekintve, ha a kormánypártiakhoz viszonyítunk, csak az új baloldaliak, illetve a DK- és MSZP-támogatók térnek el tőlük, mindkét csoport lényegesen pozitívabban viszonyul ehhez a kategóriához. A magyar nemzettel való azonosulás esetében azt látjuk, hogy az életkoron, az anyagi helyzeten és a pártpreferencián kívül számít az iskolai végzettség is: a legfeljebb 8 általánost végzeteknél minden egyéb iskolai végzettségű csoport kevésbé azonosul a magyar nemzettel. Más okok állhatnak ugyanakkor amögött, hogy az anyagi szempontból rosszabbul élők is kevésbé pozitívan viszonyulnak a nemzethez. Végül a kormánypártiaknál minden párt támogatói kisebb valószínűséggel rendelkeznek erős nemzeti identitással.

6. táblázat. Ordinális logisztikus regressziós modellek a világpolgársággal és a magyar nemzettel való azonosulással mint függő változókkal

Változó	Világpolgár	Magyar nemzet
Diploma (ref. legf. 8 ált.)	n.s.	-0,91***
Érettségi (ref. legf. 8 ált.)	n.s.	-0,73***
Szakma (ref. legf. 8 ált.)	n.s.	-0,39*
Község (ref. Budapest)	n.s.	n.s.
Város (ref. Budapest)	n.s.	n.s.
Idős (ref. fiatal)	-0,67***	0,36**
Középkorú (ref. fiatal)	-0,25*	n.s.
Nő (ref. férfi)	n.s.	n.s.
Rosszul él (ref. kényelmesen él)	-1,12***	-2,39***
Éppen megél (ref. kényelmesen él)	-0,83***	-1,15***
Névtelen (ref. kormány)	n.s.	-0,52**
Mi Hazánk + Jobbik (ref. kormány)	n.s.	-1,00**
Új bal (ref. kormány)	1,16***	-0,53***
DK + MSZP (ref. kormány)	0,60***	-0,61***
N	973	972
Pseudo R-négyzet (Nagelkerke)	0,13	0,16

Jelmagyarázat. n.s. - nem szignifikáns; * szign. 0,1-es szignifikanciaszinten; ** szign. 0,05-ös szignifikanciaszinten; *** szign. 0,01-es szignifikanciaszinten.

5.2. Identitásklaszterek: közösségiek, individualisták és lokalisták

Az identitásmintázatok népszerűségi megoszlásának leírására is kísérletet tettünk, a 3. fejezetben alkalmazott klaszterképzési eljáráshoz hasonló módszerrel (a részleteket az F11, F12 és F13-as táblázatok mutatják).

Az eljárás során három klasztert különítettünk el²¹. Eszerint elkülönülnek egymástól azok, 1. akik minden megadott identitáskategóriához pozitívan viszonyulnak, 2. akik egyikkel sem azonosulnak, illetve azok, akik 3. csak a nemzetet és a helyi közösségüket érzik magukhoz közel állónak. A rájuk jellemző válaszmintázatok alapján a három klasztert elneveztük *közösséginek*, *individualistának* és *lokalistának*. Ezen eredmények alapján is azt mondhatjuk, hogy a lokális és a globális identitások nem feltétlenül egymást kizáróak: aki számára fontos a világpolgárság és az EU-s identitás, annak fontosak a lokális kötődések is. Ez azonban fordítva nem mindig igaz, ahogyan a lokalisták csoportja mutatja.

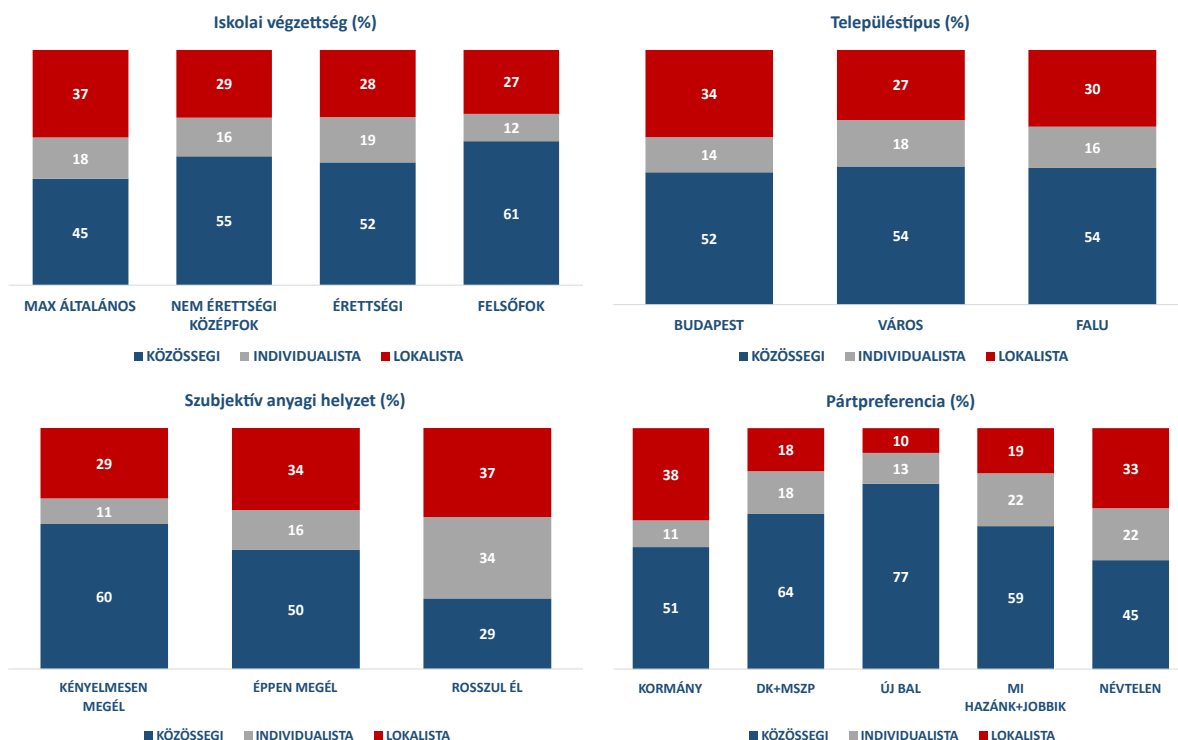
²¹ A klaszterek számát előre megadtuk. A két-, illetve négyklaszteres eredményeket nem közöljük részletesen itt, mivel úgy gondoljuk, a három klaszter többletinformációt ad a kettőhöz képest, négy klaszter esetében azonban már nem különülnek el elég jól egymástól a csoportok.

Fontos azt is megjegyezni azonban, hogy a közösségieké a legnépesebb csoport: ők megközelítőleg annyian vannak, mint az individualisták és a lokalisták együttvéve (F12 táblázat).

A 7. ábra az egyes klaszterek iskolai végzettség, településtípus, szubjektív anyagi jólét és pártpreferencia szerinti megoszlását mutatja. Iskolai végzettség szerint nem látszódnak nagy különbségek, az általános iskolát végzettek körében némileg magasabb a lokalisták és alacsonyabb a közösségiek, a felsőfokú végzettségűeknél pedig alacsonyabb az individualisták és magasabb a közösségiek aránya. Meglepő módon, a regressziós modellek eredményeihez hasonlóan, a lakóhely településtípusa szerint szinte egyáltalán nem tér el egymástól a klaszterek összetétele, ez azt jelenti, hogy például a budapestiek átlagosan ugyanolyan mértékben érzik magukat világpolgároknak és az EU részének, mint a falvakban élők.

Rendkívül érdekes mintázatot látunk ugyanakkor a szubjektív anyagi jólét esetében, ahol jelentősek az eltérések az egyes kategóriák között. Egyértelműen azok viszonyulnak inkább pozitívan minden identitáskategóriához, így a globálisakhoz is, akik jónak ítélik meg a saját anyagi helyzetüket. A lokalisták aránya nagyjából azonos anyagi helyzettől függetlenül, azonban az individualistáké, akik számára egyik felsorolt közösség sem fontos, az anyagi gondokkal küzdők körében a jó anyagi helyzetben lévőkénél mintegy háromszorosa. Emögött az rejthet, hogy akinek gondot jelent a napi megélhetés is, azt főként ez a probléma foglalkoztatja, és kisebb valószínűséggel érzi úgy, hogy egy tágabb közösséghez tartozás hozzáadna az életéhez (akár még úgy is érezheti, hogy cserbenhagyták őt ezek a közösségek). Végül pártpreferencia szerint a következőket figyelhetjük meg. A kormánypártiak nagyobb valószínűséggel lokalisták, mint az ellenzékiek, amely egybecseng a kormány nemzeti szuverenitást hangsúlyozó retorikájával. Érdekes ugyanakkor, hogy a Jobbik és Mi Hazánk szavazók is kevésbé lokalisták. Ennek okát illetően csak találgatni tudunk, egy lehetséges magyarázat, hogy ők a magyar nemzet jelenlegi definícióját utasítják el, amelyet úgy érzik, hogy a kormány határoz meg. A pártot támogatók közül (tehát a névteleneket kivéve) körükben a legmagasabb az individualisták aránya. Egyértelműen az új baloldal szavazói azok, akik esetében a legerősebb az EU-val és a világpolgársággal való azonosulás, ők a legkevésbé kizárólag lokális kötődésűek vagy individualisták.

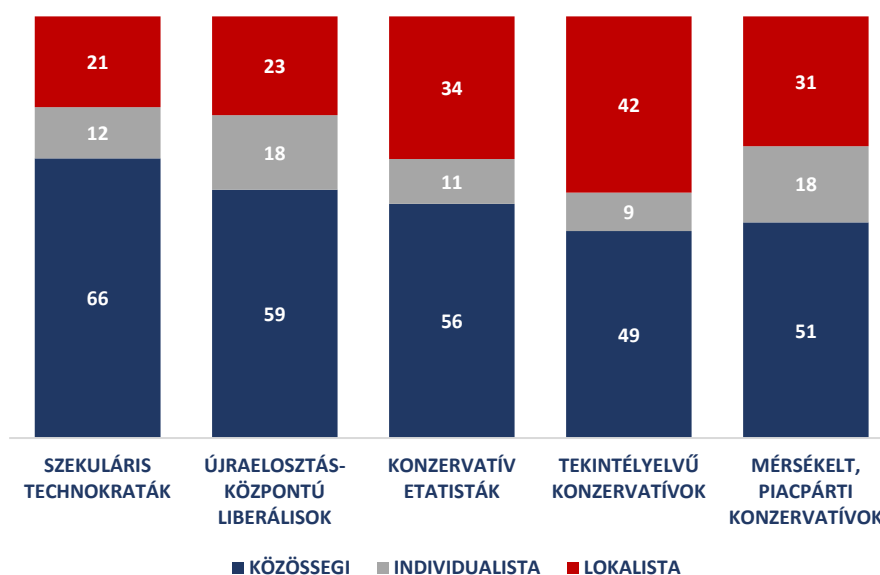
7. ábra Az egyes identitásklaszterek összetétele iskolázottság, településtípus, szubjektív anyagi helyzet és pártpreferencia szerint

Összességében, ha az egyes klasztereket szeretnénk jellemezni, azt mondhatjuk tehát, hogy 1. a *közösségek* körében felülreprezentáltak a felsőfokú végzettségűek, az új baloldalra szavazók és a jó anyagi helyzetben lévők, 2. az *individualisták*éban a Mi Hazánk és Jobbik szavazók és a rossz anyagi helyzetben lévők, 3. a *lokalisták*éban pedig a legfeljebb általános iskolai végzettségűek, a budapestiek és a kormánypártiak.

Végül megnéztük azt is, hogy hogyan oszlanak meg az egyes identitásklaszterek a 3. fejezetben alkotott értékklaszterek szerint (8. ábra). A lokalisták a 3-as, 4-es és 5-ös klaszterben, tehát a „konzervatív etatisták”, „tekintélyelvű konzervatívok”, „mérésékelt, piacpárti konzervatívok” körében vannak a legtöbbben. A közösségek, tehát a globális és lokális identitással is rendelkezők aránya az 1-es klaszterben, tehát a „szekuláris technokraták” esetében a legnagyobb, akik egyébként nagyobb mértékben elutasítók a hagyományos értékeket illetően. Ez azt jelzi, hogy a nemzeti identitás nem feltétlenül kapcsolódik össze ezekkel az értékekkel (amennyiben ez az identitás nem kizárólagos). Az individualisták, tehát az egyik kategóriával sem azonosulók a 2-es és az 5-ös klaszterben jelennek meg nagyobb arányban, tehát az „újraelosztás-központú liberálisok” és a „mérésékelt, piacpárti konzervatívok” körében.

8. ábra. Az identitásklaszterek megoszlása az értékklaszterekben (%)

6. A különböző típusú demokráciák keresletének társadalmi háttere

Fontosabb megállapítások

A magyar társadalomban, bár sokan fontosnak tartják a demokráciát, a növekedési cél ezt azonban sokszor felülírja.

Az akár a demokráciával is szemben megfogalmazott növekedési igény döntően a konzervatív klaszterekben jellemző, de a „szekuláris technokratákat” is inkább ez jellemzi.

Az erős kezű vezető iránti igény (szemben a demokratikus procedúrákkal) egyaránt erősebb a „szekuláris technokraták” és a „mérsékelt, piacpárti konzervatívok” esetében.

Az az iskolázottabbak, idősebbek és a nők inkább szabadságfókuszú demokráciát támogatók körében felülreprezentáltak. Az iskolázatlanabbak népességarányosan nagyobb számban támogatják a vezérdemokráciát, a férfiak pedig a nem-demokráciát.

A településtípus és a szubjektív anyagi helyzet támogatottsága ambivalens: a budapestiek és a rossz anyagi helyzetben élők felülreprezentáltak a nem-demokráciát, és a szabadságfókuszú demokráciát támogatók körében is.

Ahogy a 3. táblázatban láthattuk, a mai Magyarország demokratikusságát igen vegyesen ítéli meg a magyar társadalom, a maximális 10 pontból 53% adott legfeljebb ötös értéket. Ugyanakkor azt is láthattuk, hogy a társadalom jelentős része demokratikus berendezkedésű országban szeretne élni. Ez 60% számára 9-10-es fontosságú, és pusztán 12% az, aki erre a kérdésre legfeljebb 5-ös pontszámot adott. Egy másik kérdésből azt is tudjuk, hogy a társadalom mintegy 54%-a, a választani tudók 62%-a inkább olyan országban élne, ahol erős a gazdasági növekedés, az emberek gyarapszanak, de a politikai szabadságjogok korlátozva vannak, mintsem egy olyan országban, ahol teljes a politikai szabadság, viszont gyenge a gazdasági növekedés²². Azt is megkérdeztük továbbá, hogy mit gondolnak a válaszadók, mi szükséges a hosszú távú fejlődéshez. A megkérdezettek 59%-a vélte úgy, hogy a demokratikus viták, 22%, hogy a szakértői döntéshozatal, míg 18%, hogy egy erős vezető. Mindebből tehát egy olyan társadalom képe rajzolódik ki, amely általában fontosnak tartja ugyan a demokráciát, többé-kevésbé hisz is benne, azonban elsődleges célja a növekedés, és ha ezt adott esetben nem demokratikus úton biztosítják számára, jelentős arányban azt is el tudja fogadni. Ugyanakkor a demokráciához való viszonyulás is társadalmilag strukturált, ezért a következőkben azt is körülményezünk, hogy milyen tényezők magyarázhatják a demokráciához való eltérő viszonyulást. A vizsgált változók a következők: iskolázottság, kor, településtípus, szubjektív anyagi helyzet, templomba járás gyakorisága, az általunk kialakított klasztercsoportok, valamint a pártpreferencia.

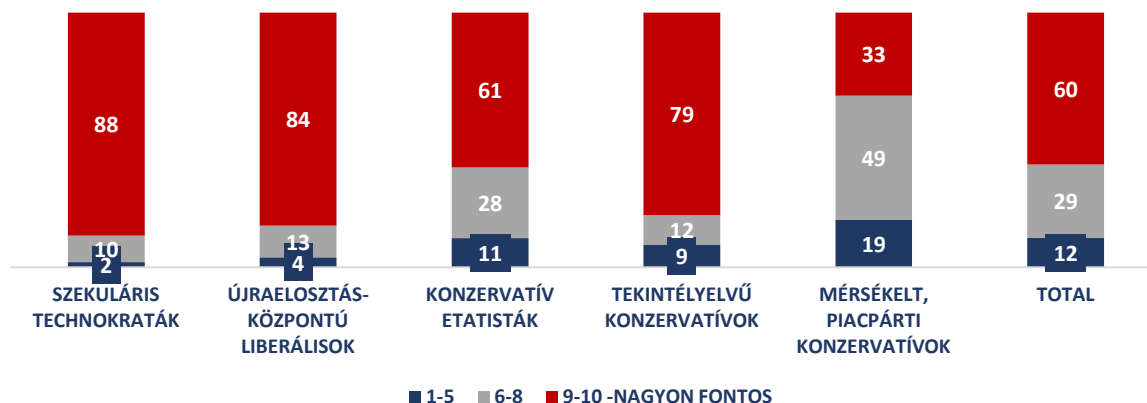
6.1. A demokráciával kapcsolatos attitűdök és az egyes értékklaszterek kapcsolata

Az egyes értékklaszterekben a demokráciát maximálisan fontosnak tartók aránya mindenhol túlnyomó többségben van (9. ábra). A „szekuláris technokraták”, az „újraelosztás-központú liberálisok” és a

²² A kérdés megfogalmazása így hangzott: Képzeld el, hogy választhat: egy olyan országban szeretne élni, amelyben (A) erős a gazdasági növekedés, az emberek gyarapszanak, de a politikai szabadságjogok korlátozva vannak, vagy amelyben (B) teljes a politikai szabadság, viszont gyenge a gazdasági növekedés. Ön melyik képzeletbeli országban élne szívesebben?

„tekintélyelvű konzervatívok”²³ esetében ezek az arányok 88%, 84% és 79%. Ezzel szemben a „konzervatív etatisták” körében valamivel kevesebben, 61% gondolkodik így, a „mérésékelt, piacpárti konzervatívokéban” pedig mindössze 33%.

9. ábra. A demokrácia fontosságának megoszlása az egyes klaszterek körében

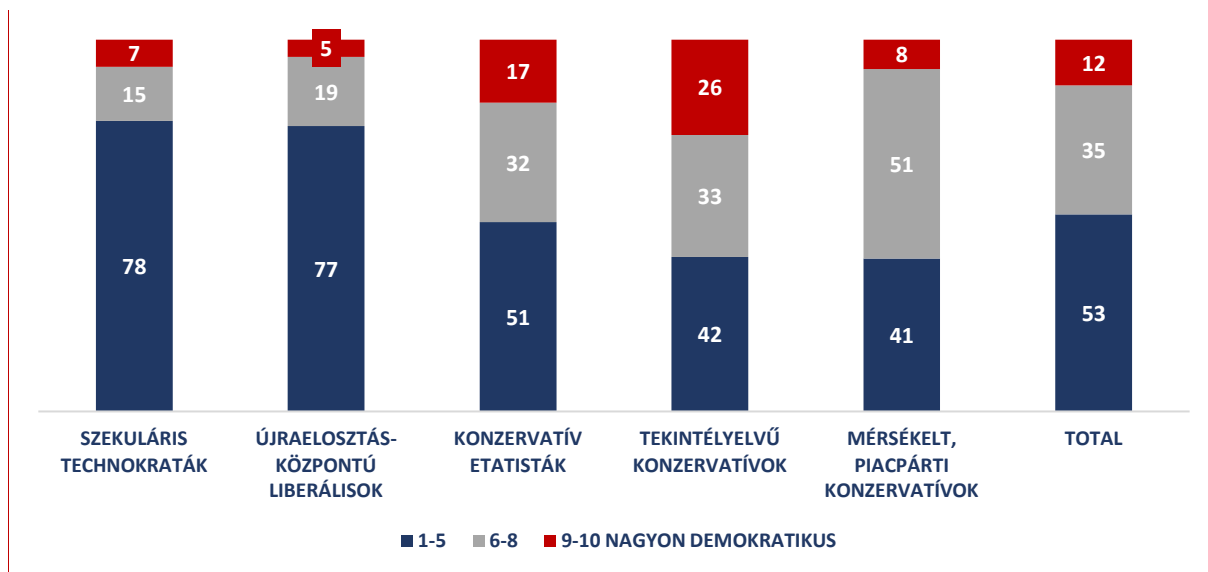

Megjegyzés. A kérdés megfogalmazását lásd a 3. táblázat alatt.

Amikor a magyar kormány demokratikusságának megítélése kerül középpontba, a klaszterek közül a politikai értéktér liberális oldalán elhelyezkedő két csoport (a „szekuláris technokraták” és az „újraelosztás-központú liberálisok”) ítéli különösen kevésbé demokratikusnak a kormányt (10. ábra). Ők 78 és 77%-ban adtak legfeljebb 5-ös, és 7%-ban, illetve 5%-ban 9-10-es értéket a kérdésre. Az előbbi két klaszternél azt láttuk, hogy fontos nekik a demokrácia, és kritikusak a kormány demokratikusságával kapcsolatban. Érdekes módon a „mérésékelt, piacpárti konzervatívok”, akik számára jóval kevésbé fontos a demokrácia, mint a többi klaszter számára, a „szekuláris liberálisokhoz” hasonlóan, csupán 8%-ban értékeli 9-10-esre a kormány demokratikusságát, míg a „tekintélyelvű konzervatívok” 26%-ban. Látványosan magasabb ugyanakkor e klaszterben a 6-8-as értéket adó válaszolók száma, így a legfeljebb 1-5-ös értéket választók aránya itt a legalacsonyabb, 41%.

²³ E klaszter tekintélyelvűsége tehát nem nyilvánul meg önmagában a demokrácia fontosságának megítélésében, később azonban látni fogjuk, miért helyes mégis ez az elnevezés.

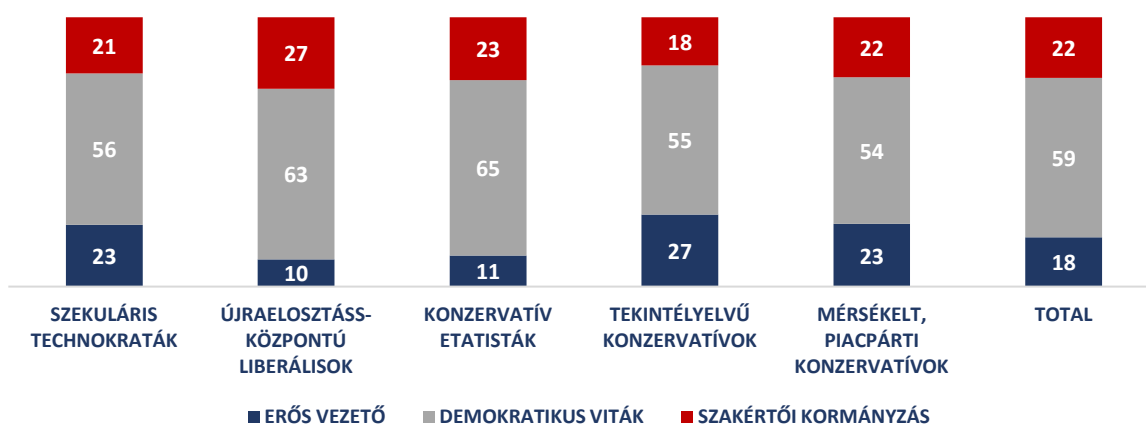
10. ábra. A jelenlegi kormányzás demokratikusságának megítélésének megoszlása az egyes klaszterek körében

Megjegyzés. A kérdés megfogalmazását lásd a 3. táblázat alatt.

Ami a hosszú távú fejlődés kulcsának megítélését illeti, a klasztereket tekintve viszonylag csekélyek az eltérések. A legszembevetőbb, hogy az erős kezű vezető kívánalma viszonylag magas a „szekuláris technokraták” (más szempontokból egyébként liberális) klaszterben, éppen akkora, 23%, mint az eddig jóval kevésbé demokratikusnak bizonyuló (és a konzervatív-liberális tengelyen egyébként eléggé semleges pontban elhelyezkedő) „mérsékelt, piacpárti konzervatívok” klaszternél. Egymástól legtávolabb ebből a szempontból az „újraelosztás-központú liberálisok” és az „tekintélyelvű konzervatívok” állnak. Előbbiek közül csupán 10% bízna az erős vezetőben, utóbbiak közül 27%, míg előbbiek 27%-a tartja szakértői kormányzást a leginkább célravezetőnek, míg utóbbiaknak csak 18%-a.

11. ábra. A hosszú távú fejlődés kulcsának megítélésének megoszlása az egyes klaszterek körében

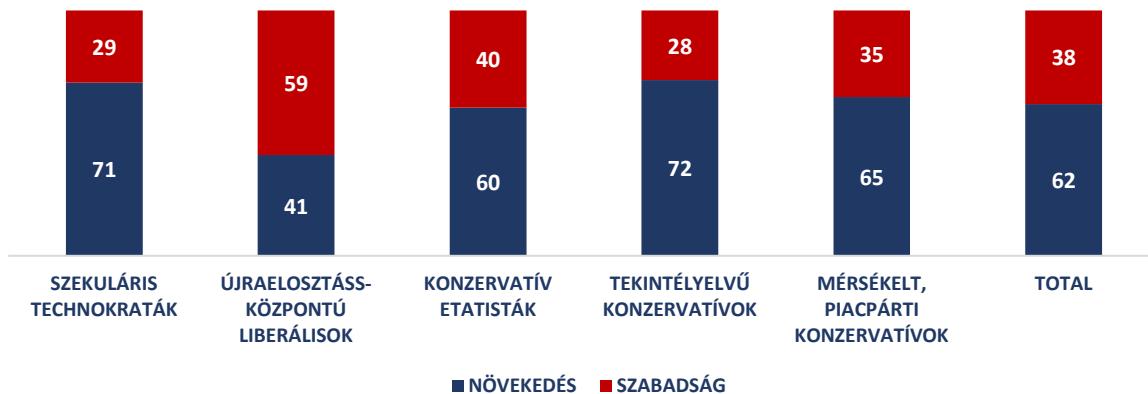

Megjegyzés. A kérdés megfogalmazását lásd a 4. táblázat alatt.

A növekedés kontra szabadság kérdéskörét tekintve, a „szekuláris technokraták” és a „tekintélyelvű konzervatívok” a leginkább növekedéspártiak (71, illetve 72%-ban), és csak ez után következnek a „mérsékelt, piacpárti konzervatívok”, akik egyébként a legkevésbé tartják fontosnak a demokráciát. A különbség ugyanakkor nem nagy, itt is 65% áll a növekedés pártján. Egyetlen klaszter van csupán,

amelynek több mint a fele (59%) választaná a szabadságot, ez az „újraelosztás-központú liberálisok” klasztere.

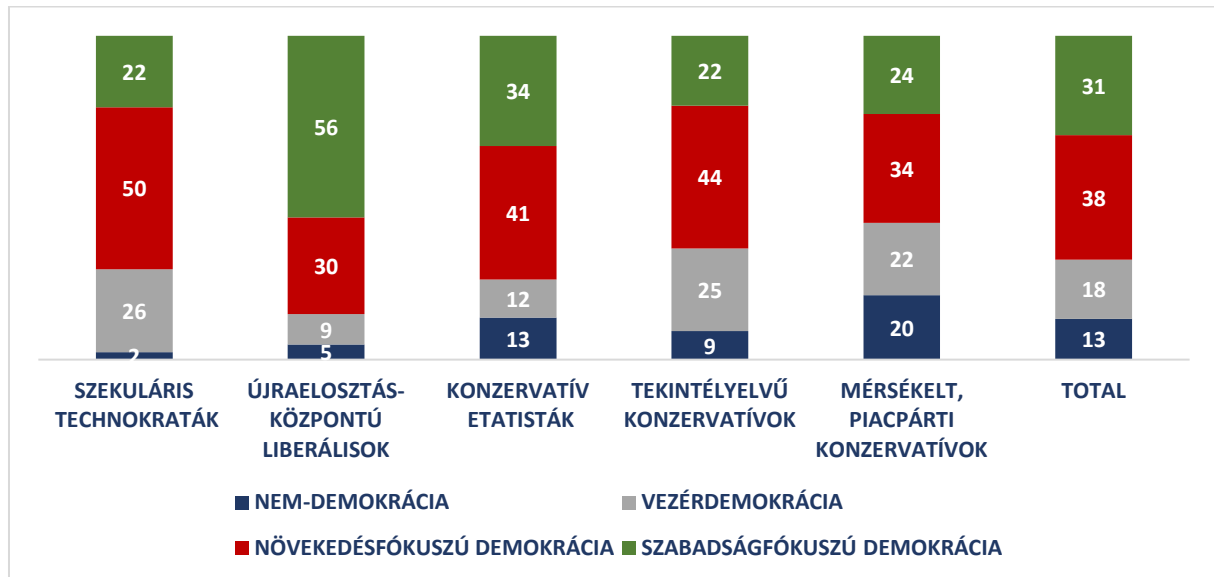
12. ábra. A politikai szabadságjogok teljes körű biztosítása vagy a nagyobb gazdasági növekedés preferenciájának megoszlása az egyes klaszterek körében

Megjegyzés. A kérdés megfogalmazását lásd az F9 táblázat alatt.

A demokráciához való viszonyulás tipikus mintázatainak vizsgálatához három változót vettünk figyelembe: a demokrácia fontosságát, a szabadság kontra növekedés kérdésben vallott álláspontot, valamint azt, hogy a megkérdezett a hosszú távú fejlődés kulcsaként az erős vezetőt, a demokratikus vitát vagy szakértői kormányzást azonosítja. Kiindulópontunk az, hogy mennyire tartották fontosnak a demokráciát. Azok esetében, akik a demokrácia fontosságára legfeljebb 5-ös értéket adtak, a nem-demokráciának neveztük a kívánatos berendezkedést. Azokat között, akik legalább 6-os értéket adtak, három csoportot különböztettünk meg. Az első ilyen a vezérdemokrácia támogatói (lásd Körösenyi és szerzőtársai 2020). Ide azokat soroltuk, akik szerint a hosszútávú fejlődés kulcsa az erőskezű vezető. A második demokráciatípus a növekedésfókuszú demokrácia. Ennek preferálói közé azokat soroltuk, akik szerint a szakértői kormányzás vagy a demokratikus viták a hosszútávú fejlődés kulcsa, de a szabadság helyett a növekedést választanák. Végül szabadságfókuszú demokráciának neveztük el azt a rendszert, amit a hosszú távú fejlődés kulcsának a szakértői kormányzást vagy a demokratikus vitákat tartják, de a szabadság kontra növekedés kérdésben a szabadságot választanák.

13. ábra. A különböző demokráciatípusok támogatottságának megoszlása az egyes klaszterek körében

Megjegyzés. A kategóriák megalkotásához szükséges kérdések megfogalmazását lásd a 3., 4. és az F9 táblázatok alatt. Az egyes demokráciatípusok kódolása: 1. szabadságfókuszú demokrácia: Demokrácia fontossága: 6-10 és Hosszú távú fejlődés kulcsa: demokratikus vita vagy szakértői kormányzás és Szabadság vs. növekedés: szabadság; 2. növekedésfókuszú demokrácia: Demokrácia fontossága: 6-10 és Hosszú távú fejlődés kulcsa: demokratikus vita vagy szakértői kormányzás és Szabadság vs. növekedés: növekedés; 3. vezérdemokrácia: Demokrácia fontossága: 6-10 és Hosszú távú fejlődés kulcsa: erős kezű vezető; 4. nem-demokrácia: Demokrácia fontossága: 1-5

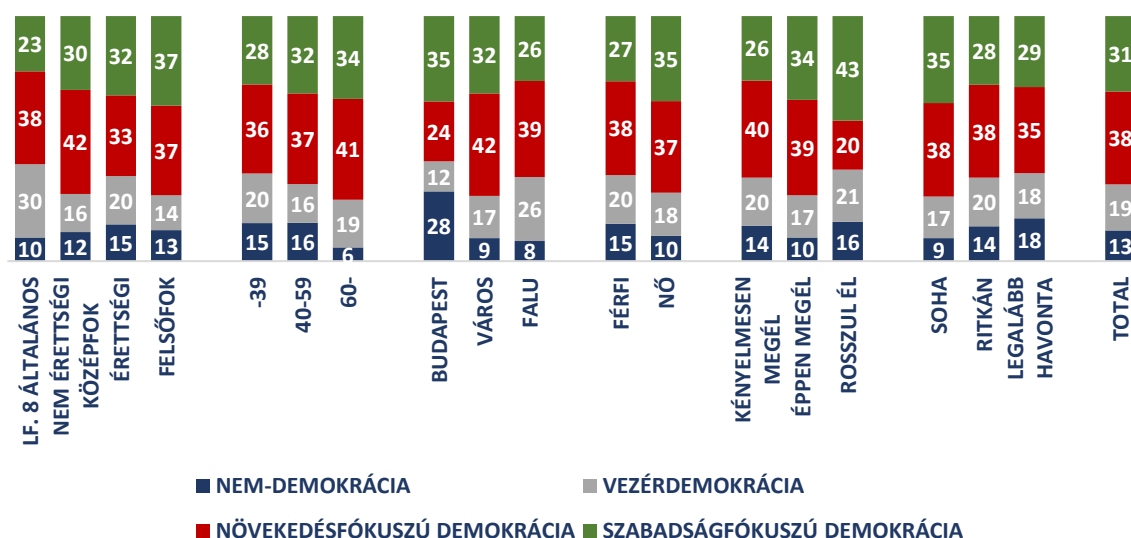
A klasztereket tekintve az „újraelosztás-központú liberálisok” csoportja tűnik leginkább elkötelezettnek a demokrácia és szabadság mellett, ők 56%-ban szeretnék szabadságfókuszú demokráciát. Minden más csoportban jelentősen alulreprezentáltak. 30%-uk preferálja a növekedésfókuszú demokráciát, 9%-uk a vezérdemokráciát és csupán 5%-uk a nem-demokráciát. Szintén magas a szabad demokráciát támogatók aránya a „konzervatív etatisták” klaszterben (34%), ugyanakkor itt a növekedésfókuszú demokráciát is sokan támogatják (41%), és a nem-demokráciát óhajtók között sem alulreprezentáltak (13%). Az „szekuláris technokraták” klaszterben mind a szabadságfókuszú demokráciát, mind a nem-demokráciát támogatók aránya alacsony (22% és 2%), ugyanakkor a növekedésfókuszú demokráciát és a vezérdemokráciát óhajtók aránya magas (50% és 26%). Az „mérésékelt, piacpárti konzervatívok” klaszterről már láthattuk korábban, hogy itt a legmagasabb a nem-demokráciára nyitottak aránya (20%), míg a „tekintélyelvű konzervatívok” klaszterben az „szekuláris technokratákhoz” hasonlóan magas a növekedésfókuszú demokráciát és a vezérdemokráciát támogatók aránya (44% és 25%), ám az előbbivel ellentétben nem elhanyagolható a nem-demokráciát támogatók aránya sem (9%).

6.2. A demokráciával kapcsolatos attitűdök társadalmi-demográfiai háttere

A társadalmi-demográfiai háttérváltozókat vizsgáló elemzéseink szerint (14. ábra és F.13. táblázat) az iskolázottságot tekintve nincs jelentős különbség a demokrácia fontosságát illetően. Ugyanakkor jól látszik, hogy a magasabban iskolázottak nagyobb arányban óhajtának szabadságfókuszú demokráciát, míg az alacsonyan iskolázottak nagyobb arányban preferálják a vezérdemokráciát. A kort tekintve a 60 év fölöttiek között a legkisebb a szabadságfókuszú demokráciát pártolók aránya, és itt a legkisebb a nem-demokráciát preferálók aránya. A településtípust tekintve Budapest helyzete a legmeglepőbb. Miközben kiugróan magas (28%) a nem-demokráciát preferálók aránya, itt a legmagasabb a

szabadságfókuszú demokráciát támogatók aránya is (35%)²⁴. A nők nagyobb arányban támogatják a szabadságfókuszú demokráciát, a férfiak viszont az össze többi kategóriában felülreprezentáltak, legnagyobb mértékben a nem-demokrácia támogatói körében. A szubjektív anyagi helyzetet tekintve szintén meglepő mintázatot láthatunk. Azok, akik saját bevallásuk szerint rosszul élnek, sokkal inkább választanák a szabadságfókuszú demokráciát, mint azok, akik éppen megélnek vagy kényelmesen megélnek²⁵. Végül, a templomba járás gyakoriságát tekintve magasabb a nem-demokráciát preferálók aránya a legalább havonta templomba járók körében, mint azoknál, akik soha, vagy csak ritkán járnak, illetve a soha nem járók valamivel magasabb arányban óhajtjanak szabadságfókuszú demokráciát, mint a ritkán vagy gyakran járók.

14. ábra. A különböző demokráciatípusok támogatottságának megoszlása az egyes társadalmi-demográfia változók szerint

Megjegyzés. A kategóriák megalkotásához szükséges kérdések megfogalmazását lásd a 13. ábra alatt.

²⁴ Fontos azonban megjegyezni, hogy nem ítélik meg kevésbé demokratikusnak a Kormány működését, mint a fiatalabbak.

²⁵ Ez a meglepő összefüggés akkor is fennmarad, ha a többváltozós elemzésünkbe bevonjuk a pártpreferenciát is.

Irodalom

- Csontos, L., Kornai, J. és Tóth, I. Gy. 1996. Adótudatosság és fiskális illúziók. In: Andorka, R., Kolosi, T., Vukovich, Gy. (szerk.) *Társadalmi riport 1996*. Budapest: TÁRKI. pp. 238-271.
- Csontos, L., Kornai, J. és Tóth, I. Gy. 1998. Tax awareness and the reform of the welfare state. Hungarian Survey Results. *Economics of Transition*, vol. 6, no. 2. pp. 287-312.
- Éber, M. Á. 2023. Osztálycsapdában – az ellenzék szorult helyzete és a lehetséges kiút. Letöltve innen: <https://ujgyenloseg.hu/osztalycsapdaban-az-ellenzek-szorult-helyzete-es-a-lehetseges-kiut/> [2023.11.22.]
- EBRD 2016. Life in Transition Survey III: A decade of measuring transition. Letöltve innen: <https://www.ebrd.com/what-we-do/economic-research-and-data/data/lits.html> [2023.11.22.]
- Fábián, Z. és Tóth, I. Gy. 2008. Lófogók és csirkekötők: pártpreferencia-csoportok politikai azonosulása és attitűdjei. In: Szivós, P. és Tóth, I. Gy. (szerk.) *Köz, teher, eloszlás*. Budapest: TÁRKI. pp. 203-221. Letöltve innen: <https://mek.oszk.hu/13400/13425/13425.pdf> [2023.11.22.]
- Ferge, Zs. 1994. Szabadság és biztonság. *Esély*, vol. 6, no. 5. pp. 3-24. Letöltve innen: http://www.esely.org/kiadvanyok/1994_5/ferge.pdf [2023.11.22.]
- Hankiss, E., Manchin, R., Füstös, L. és Szokolczai, Á. 1982. *Kényszerpályán? A magyar társadalom értékrendszerének alakulása 1930 és 1980 között*. Budapest: MTA Szociológiai Kutató Intézet.
- Huszár, Á. 2022. A Fidesz-támogatók előre mennek, az ellenzékiek meg hátra? Osztályszavazás Magyarországon. In: Böcskei, B., Szabó, A. (szerk.) *Az állandóság változása. Parlamenti választás 2022*. Budapest: Gondolat. pp. 87-111.
- Körösné, A., Illés, G. és Gyulai, A. 2020. *Az Orbán-rezsim - A plebisziter vezérdemokrácia elmélete és gyakorlata*. Budapest: Osiris.
- Medgyesi, M. és Tóth, I. Gy. é.n. Az egyenlőtlenségekkel kapcsolatos vélemények Magyarországon 1987-2019. kézirat.
- Mészáros, J., Pintér, J., Ragács, A. és Syi 2022. Kilenc választás Magyarországon: A centrális erőter alakulása. In: Kolosi, T., Szelényi, I. és Tóth, I. Gy. (szerk.) *Társadalmi riport 2022*. Budapest: TÁRKI. pp. 389-414.
- Policy Solutions 2023. Mit kíván a magyar nemzet? Problémák és remények Magyarországon 2023-ban. Budapest: Friedrich Ebert Stiftung – Policy Solutions.
- Surowiecki, J. 2007. *A tömegek bölcsessége - Miért okosabb a sokaság, mint a kevesek?* Budapest: Napvilág.
- Tóka, G. 2022. A 2022-es országgyűlési választások: Adatok és meglepetések. In: Kolosi, T., Szelényi, I. és Tóth, I. Gy. (szerk.) *Társadalmi riport 2022*. Budapest: TÁRKI. pp. 371-388.
- Tóth, I. Gy. 1990. Társadalmi problémákra és szociálpolitikára vonatkozó vélemények a magyar társadalomban. In: Andorka, R., Kolosi, T. és Vukovich, Gy. (szerk.) *Társadalmi riport 1990*. Budapest: TÁRKI. pp. 447-474.
- Tóth, I. Gy. 2006. Védelmet kérve – a lakosság gazdasági attitűdjei. *Figyelő*, vol. 50, no. 7, pp. 16-17.
- Tóth, I. Gy. 2010. A társadalmi kohézió elemei: bizalom, normakövetés, igazságosság és felelősségérzet – lennének... In: Kolosi, T. és Tóth, I. Gy. (szerk.) *Társadalmi riport 2010*. Budapest: TÁRKI. pp. 254-287.
- Tóth, I. Gy. 2017. Turánbánya - Értékválasztások, beidegződések és az illiberalizmusra való fogadókészség Magyarországon. In: Jakab, A. és Urbán, L. (szerk.) *Hegymenet*. Budapest: Osiris. pp. 36-50. Megjelent még: Index, 2017.06.12. Letöltve innen: <https://index.hu/gazdasag/penzbeszel/2017/06/12/turanbanya/> [2023.11.22.]
- Tóth, I. Gy. és Branyiczki, R. 2018. Anyagi válság okozta sokkok és vélemények a társadalmi előrejutásról. *Szociológiai Szemle*, vol. 28, no. 2. pp. 89-109.

Függelék

F1. táblázat. Közpolitikai preferenciákkal kapcsolatos kérdések a felmérésben

Kulcsszó	A	B
Gondoskodás	Az embereknek saját maguknak kell vállalniuk a felelősséget sorsuk alakulásáért.	Az államnak nagyobb felelősséget kell vállalnia az emberekről való gondoskodásban.
Protekciónizmus	Az államnak aktívan támogatnia kell a hazai vállalkozásokat, hogy azok versenyképesek tudjanak lenni a külföldi	A versenyképesség megteremtése a piac szereplőinek, az egyes vállalkozásoknak a feladata.
Adók/szociális kiadások	Növelni kell az állam által nyújtott juttatásokat és szolgáltatásokat, akár az adók emelése árán is.	Csökkenteni kell az adókat, még akkor is, ha egyes állami szolgáltatásokra (például oktatásra, egészségügyre)
Jövedelemegyenlősítés	Az államnak egyenlőbbé kell tennie a jövedelmek eloszlását.	Az államnak nem kell beavatkozni a jövedelmek eloszlásába.
Környezet	A környezet védelme, az erdeink és vizeink állapotának megőrzése fontos, akár alacsonyabb gazdasági	Mindenekelőtt a gazdasági növekedést kell ösztönözni anélkül, hogy környezetvédelmi megszorításokat tennénk.
Magántulajdon	Az üzleti szférában és az iparban növelni kellene a magántulajdon arányát.	Az üzleti szférában és az iparban növelni kellene az állami tulajdon arányát.
Nemzet-család	A társadalom elsősorban egy olyan közösség, amelyben az egyén a nemzeti, családi és vallási értékek követésével	A társadalomban az a fontos, hogy az egyének képesek legyenek követni a saját értékeiket és érdekeiket, és tiszteljék ezek
Egyházak	Fontos lenne, hogy Magyarországon az egyházaknak nagyobb szerepe legyen a közügyek alakításában.	Magyarországon az egyházaknak túl nagy szerepe van a közügyek alakításában.
Migráció	A Magyarországra irányuló bevándorlást csak nagyon szigorú körülmények között, olyan személyek esetében	Mindenkinek, aki szeretne, lehetővé kellene tenni, hogy Magyarországra jöjjön, itt letelepedjen és munkát vállaljon.
Tisztelet	Nagyon fontos lenne, hogy az iskolában a gyerekeinket engedelmességre és tekintélytiszteletre neveljék.	Az iskolarendszerünkben a gyerekeket kíváncsiságra, találékonyságra, rugalmasságra kellene nevelni.
Cigányság	Az állami szociálpolitikai programoknak mindenkit egyformán kell segíteniük, tekintet nélkül nemzetiségi-	A cigányság társadalmi felemeléséhez speciális, a cigányságot segítő társadalompolitikai programok

F2. táblázat. A főkomponensek egyes főbb jellemzői

	Extraction	Első (védelem- verseny tengely)	Második (tradicionális- szekuláris tengely)	Harmadik (tekintély- autonómia tengely)
Az egyes főkomponensek magyarázóereje				
Sajátérték		2,97	1,79	1,06
Megmagyarázott szórás		27,0	16,2	9,7
Az egyes egyedi komponensek és a három főkomponens kapcsolatának mutatói				
	Extraction	Korrelációk		
Gondoskodás (vs piac)	0,39	-0,16	-0,53	0,3
Protekciónizmus (vs nemzetk. verseny)	0,58	0,73	-0,22	-0,02
Adók/szociális kiadások	0,6	0,49	0,3	0,52
Jövedelemegyenlősítés (vs piac)	0,62	0,73	-0,29	-0,11
Környezet (vs növekedés)	0,46	0,58	0,03	0,35
Magántulajdon (vs állami)	0,43	-0,56	0,15	-0,29
Nemzet-család (vs individuum)	0,57	0,27	0,68	0,19
Egyházak (vs szekuláris politika)	0,55	-0,04	0,74	0,07
Migrációs szigorúság (vs liberalizálás)	0,64	0,68	-0,19	-0,38
Tisztelet (vs találékonyság)	0,55	0,29	0,45	-0,52
Cigányság	0,42	-0,61	-0,09	0,19

F3. táblázat. Az egyes tengelyek alacsonyabb (bal) és magasabb (jobb) értékeinek összekapcsolódása egyes közpolitikai preferenciákkal

Alacsony értékek	Magas értékek
Első főkomponens (védelem-verseny tengely)	
Protekciónizmus	Piaci versenyképesség
Környezeti szempontok	Gazdasági növekedés
Jövedelemegyenlősítés	Piaci jövedelmek
Kevés migráció	Szabad migráció
Több magántulajdon	Több állami tulajdon
Általános szociálpolitika	Speciális cigánypolitika
Második főkomponens (tradicionális-szekuláris tengely)	
Több egyház	Kevesebb egyház
Nemzet és család	Individualizmus
Engedelmesség	Találékonyság
Egyéni felelősségvállalás	Több állami gondoskodás
Harmadik főkomponens (tekintély-autonómia tengely)	
Találékonyság	Engedelmesség
Szabadabb migráció	Kevés migráció
Állami szolgáltatásnövelés	Adócsökkentés

F4. táblázat. Az értékklaszterek jellemzői (klaszterközéppontok és népességarány)

	1	2	3	4	5
Klaszterközéppontok					
1. főkomponens	-,13	-,86	-,59	-,33	1,05
2. főkomponens	1,66	1,01	-,75	-,30	-,18
3. főkomponens	,75	-1,10	-,13	1,62	-,25
Csoportnagyság (%)					
	11	14	30	12	33

F5. táblázat. Az egyes klaszterek leírása

1. „Szekuláris technokraták”	<p><u>Arányuk:</u> 11%</p> <p><u>Csoportképző értékeik:</u></p> <ul style="list-style-type: none">- elutasítják a nemzeti, családi és vallási értékeket a társadalomszervezésben és kisebb szerepet adnának az egyházaknak;- lényegesen több állami gondoskodást szeretnének;- ők azok, akik legnagyobb arányban támogatják a cigányság pozitív diszkriminációját;- adócsökkentés, erőteljes protekcionizmus, növekedés akár a környezet kárára is; szigorú migrációs szabályokat támogatnak. <p><u>Összetételük:</u></p> <ul style="list-style-type: none">- kevés fiatal;- közepes vagy magasabb iskola, sok beszélt nyelv;- inkább városias környezeti lakás, magasabb osztálystatusba sorolják magukat, inkább közepes jövedelmek. <p><u>Politikai véleményeik és közérzetük:</u></p> <ul style="list-style-type: none">- aggasztja őket a közbiztonság romlása és a háború kiterjedésének veszélye;- ők aggódnak leginkább a saját egzisztenciájuk megrendülése, egészségük vagy/és időskori biztonságuk megrendülése miatt;- társadalomkritikusak, nincsenek szerintük egyenlő esélyek, elégedetlenek az egyenlőtlenségek mértékével és a becsületes érvényesülés lehetőségeivel;- a demokráciát nagyon fontosnak mondják, és szerintük ma Magyarország nem demokratikus ország;- az átlag feletti arányban vannak köztük, akik szerint az ország hosszú távú fejlődéséhez erős kezű vezetőre lenne szükség;- átlag feletti arányban mondják azt, hogy a gazdasági növekedés és a politikai szabadságjogok közötti választásban inkább az előbbi mellett tennék le a voksukat. <p><u>Szavazataik:</u></p> <ul style="list-style-type: none">- nagyon erős politikai érdeklődésük van; inkább az „óbal” (a Demokratikus Koalíció és az MSZP).
2. „Újraelosztás-központú liberálisok”	<p><u>Arányuk:</u> 14%</p> <p><u>Csoportképző értékeik:</u></p> <ul style="list-style-type: none">- legtöbben vannak az állami kiadásokat akár az adóterhek emelkedése ellenére is szorgalmazók;- lényegesen több állami gondoskodást szeretnének az emberek életében és több protekcionizmust a hazai vállalatok védelmében;- preferálnák az állami tulajdonnal szemben a magántulajdon részarányának növekedését;- lényegesen magasabb köztük a környezetvédelmet a növekedéssel szemben preferálók; aránya, illetve azoké, akik szerint az oktatás elsődleges feladata a találmányosságra és rugalmasságra nevelés;- nem utasítják el az egyházakat és a hagyományos közösségeket. <p><u>Összetételük:</u></p> <ul style="list-style-type: none">- felülreprezentáltak a nők, fiatalabbak;- több közöttük a közepes végzettségű és a magasabb jövedelmű;- szekulárisak, nagyon kevesen járnak közülük havonta vagy gyakrabban templomba;- átlagnál többen beszélnek nyelveket;- inkább alacsonyabb a társadalmi státusuk (önbevallás szerint) az első csoporthoz képest. <p><u>Politikai véleményeik és közérzetük:</u></p>

- ők azok, akiket a leginkább aggaszt a globális klímaváltozás, viszont az átlagnál jobban aggódnak egészségük esetleges megromlása és/vagy az időskorú biztonságuk megrendülése miatt is;
- társadalomkritikusak, nincsenek szerintük egyenlő esélyek, nagyon elégedetlenek az egyenlőtlenségek mértékével és a becsületes érvényesülés lehetőségeivel;
- köztük a legnagyobb a tisztességes előrejutással kapcsolatos vélekedés elutasítása, és köztük a legmagasabb azok aránya, akik szerint az érvényesüléshez mindenekelőtt jó kapcsolatok kellene;
- a demokráciát nagyon fontosnak mondják, és szerintük ma Magyarország nem demokratikus ország;
- az átlagnál jóval kevesebben vannak köztük, akik szerint az ország hosszú távú fejlődéséhez erős kezű vezetőre lenne szükség, és magasabbra értékeli a demokratikus procedúrákat és a szakértői vezetést is;
- kimagaslóan az átlag feletti arányban mondják azt, hogy a gazdasági növekedés és a politikai szabadságjogok közötti választásban inkább az utóbbi mellett tennék le a voksukat.

Szavazataik:

- érdeklődnek a politikai történések iránt

„óbal” egy része is, de inkább „újbal” (LMP, Momentum, Párbeszéd, MKKP) és a politikailag névtelenek (pártpreferenciával nem rendelkezők) is.

3. „Konzervatív etatisták”

Arányuk: 30%

Csoportképző értékeik:

- Az átlagnál többen vannak köztük, akik szerint az embereknek maguknak kellene gondoskodniuk a sorsuk alakulásáról;
- inkább az állami kiadások (és ezzel együtt az adók) növelését támogatják;
- az átlagnál többen vannak köztük, akik fontosnak tartják, hogy az állam tegyen többet az egyenlőtlenségek csökkentése érdekében és ezt nem a piacra kellene hagyni; fogékonyabbak a nemzeti, családi és vallási értékekre, nyitottabbak az egyházak nagyobb közéleti szerepvállalását illetően.

Összetételük:

- „átlagemberek”: az első és a második értéktengelyen is közel az origóhoz
- társadalmi összetételük nem nagyon kontúros (átlagos).

Politikai véleményeik és közérzetük:

- politikai közérzetük nem beazonosítható
- erősen aggódnak a nemzetközi migráció problémája miatt;
- jóval az átlag alatti arányban vannak köztük, akik szerint az ország hosszú távú fejlődéséhez erős kezű vezetőre lenne szükség, és magasabbra értékeli a demokratikus procedúrákat és a szakértői vezetést is;

Szavazataik:

nincs erős politikai karakterük.

4. „Tekintélyelvű konzervatívok”

Arányuk: 12%

Csoportképző értékeik:

- köztük vannak legtöbben, akik szerint az embereknek maguknak kellene gondoskodniuk a sorsuk alakulásáról;
- inkább az adók (és ezzel együtt a kiadások) csökkentését tartanák fontosnak;
- az átlagnál (és a harmadik csoportnál) sokkal nagyobb arányban gondolják, hogy az államnak lenne dolga a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentésében, és azt is, hogy a gazdaságban inkább az állami tulajdon arányát kellene növelni, nem a magántulajdonét;
- erősen protekcionizmus-pártiak (tehát szerintük az állam dolga lenne, hogy jobban segítse a hazai vállalkozásokat);
- inkább szekulárisak, kevésbé fogékonyak a nemzeti, családi és vallási értékekre, bár azért inkább az egyház nagyobb szerepvállalását preferálnák;

- a gyermeknevelés tekintetében ők a leginkább tradicionálisak, sokkal erősebben hangsúlyozzák a tiszteletre és engedelmességre nevelés fontosságát, mint mások;
- a cigánysággal kapcsolatos szociálpolitikát illetően az etnikailag semleges politikát támogatják;
- sokkal magasabb körökben a szigorú bevándorláspolitikát helyeslők aránya;

Összetételük:

- nem nagyon karakteres, de az átlagosnál lényegesen több köztük a férfi;
- inkább közepes vagy alacsonyabb jövedelműek;
- többen vannak köztük a nyugdíjasok;
- az átlagnál többet járnak templomba

Politikai véleményeik és közérzetük:

- magas köztük a globális migrációval és a háború kiterjedésével kapcsolatosan aggódók aránya;
- ők aggódnak a legkevésbé a saját egzisztenciájuk megrendülés (esetleges munkahelyvesztés) miatt;
- az átlagnál jobban aggódnak a nemi szerepek megváltozása miatt
- kevésbé tartják fontosnak a demokráciát;
- de köztük a legnagyobb azok aránya, akik szerint ma Magyarországon nagyon is demokratikus viszonyok vannak, van esélyegyenlőség és a boldoguláshoz leginkább egyéni akarat és munka kell;
- köztük vannak a legmagasabb arányban azok, akik szerint az ország hosszú távú fejlődéséhez erős kezű vezetőre lenne szükség, illetve azok is, akik a gazdasági növekedés és a politikai szabadságjogok közötti választásban inkább az előbbi szeretnék.

Szavazataik:

inkább a kormánypártok felé húznak.

**5. „Méréselt,
piacpárti
konzervatívok”**

Arányuk: 33%

Csoportképző értékeik:

- inkább a globális versenynek való kitettség (szemben a protekcionista állami politikával) elfogadása;
- az adócsökkentés (szemben a kiadásnöveléssel);
- az átlagnál lényegesen kevesebb elvárásuk van az állam jövedelem egyenlőtlenséget csökkentő feladatait és az összes klaszter közül nekik vannak a legkevésbé erős elvárásaik a környezetvédelmi szempontok (gazdasági növekedéssel szembeni) érvényesítését illetően;
- miközben erősen aggódnak a nemzetközi migráció miatt, a migrációs politikával kapcsolatban inkább a semleges álláspontot vallják;
- kevésbé tartják fontosnak, hogy az iskola engedelmességre és tiszteletre neveljen (szemben a találékonysággal és a rugalmassággal);
- a cigányság felzárkóztatására inkább ők támogatják az etnikailag célzott politikát.

Összetételük:

- relatíve több köztük a falusi és a templomba járó;
- inkább gazdaságilag aktívak, alkalmazottak.

Politikai véleményeik és közérzetük:

- erősen aggódnak a nemzetközi migráció miatt
- relatíve sokan vallják közülük, hogy ma Magyarországon egyenlőek az esélyek és kevesebben azok, akik szerint nem becsületes utat kell követni az érvényesüléshez;
- köztük a legnagyobb azok aránya, akik szerint ma Magyarországon nagyon is demokratikus viszonyok vannak.

Szavazataik:

- a politikával kapcsolatban inkább közömbösek, de szavazataikkal enyhén jobbra húznak.

F6. táblázat. Az Ön véleménye szerint mennyire fontos, hogy figyelmet kapjanak az alábbi témák Magyarországon? Négyfokú skálára adott válaszok átlaga a teljes népességben és az öt értékklaszterben, 1= nagyon fontos, 4= egyáltalán nem fontos (Színkód: soronként fontosabb, kevésbé fontos)

	1	2	3	4	5	Összesen
1. Az állampolgárok anyagi biztonsága és életszínvonala	1,07	1,06	1,38	1,19	1,82	1,43
2. Vélemény-nyilvánítási szabadság és sajtószabadság	1,17	1,17	1,50	1,30	1,89	1,52
3. Szűkebb és tágabb környezetünk állapota és a globális klímaváltozás	1,18	1,18	1,43	1,37	1,96	1,54
4. Az igazságos újraelosztás, a szegények és elesettek megsegítése	1,16	1,22	1,47	1,42	1,93	1,55
5. A magyarországi magyar vállalkozások és vállalkozók helyzete	1,17	1,24	1,43	1,37	1,99	1,56
6. A hagyományok és őseink tisztelete, vallásos és kulturális értékeink védelme	1,30	1,59	1,52	1,42	2,00	1,65
7. Magyarország nemzetközi kapcsolatai, a Kelethez vagy Nyugathoz tartozás kérdései	1,25	1,37	1,55	1,59	2,03	1,66
8. A nemzeti összetartozás kérdései és a határon túli magyarok helyzete	1,52	1,71	1,59	1,73	1,95	1,74
9. A fogyatékos emberek, vallási, szexuális és más kisebbségek mindenki mással megegyező jogai	1,40	1,59	1,65	1,74	2,16	1,80
10. A cigányság felemelkedése	2,17	2,34	1,99	2,18	2,44	2,23

Megjegyzések. A klaszterek elnevezései: 1. „szekuláris technokraták”; 2. „újraelosztás-központú liberálisok”; 3. „konzervatív etatisták”; 4. „tekintélyelvű konzervatívok”; 5. „mérsékelt, piacpárti konzervatívok”.

F7. táblázat. A mai világban nagyon sok olyan dolog történik, ami aggodalomra ad okot. Ön mit mondana, aggasztják-e az alábbi jelenségek? (Az igennel válaszolók aránya, %)

	1	2	3	4	5	Összesen
Nemzetközi migráció	76	72	66	85	73	72
Globális klímaváltozás	87	96	73	81	70	78
Közbiztonság romlása és a bűnözés növekedése	90	84	70	82	67	75
A hagyományos nemi szerepek megváltozása	56	53	53	65	65	59
A háború kiterjedése	90	81	73	89	78	80
Elveszti a munkáját, jövedelemforrását	64	60	41	35	49	48
Lecsökken az életszínvonala, elértéktelenedik a vagyona	79	86	74	81	79	79
Megromlik az egészsége	75	72	64	66	58	65
Megrendül az időskori biztonsága	78	83	72	68	60	70
Bűncselekmény áldozata lesz	51	54	44	37	43	45

Megjegyzések. A klaszterek elnevezései: 1. „szekuláris technokraták”; 2. „újraelosztás-központú liberálisok”; 3. „konzervatív etatisták”; 4. „tekintélyelvű konzervatívok”; 5. „mérsékelt, piacpárti konzervatívok”.

F8. táblázat. Az „erőskezű vezető”, a „demokratikus berendezkedés” és a „szakértői döntéshozatal”

választása az egyes klaszterekben (arra a kérdésre, hogy mi a fontos a prosperitás szempontjából a Magyarországhoz hasonló országok esetében), %

	1	2	3	4	5	Összesen
Erős kéz	23	10	11	27	23	18
Demokratikus procedúrák	56	63	65	55	54	59
Szakértők	21	26	23	18	22	22

Megjegyzések. A klaszterek elnevezései: 1. „szekuláris technokraták”; 2. „újraelosztás-központú liberálisok”; 3. „konzervatív etatisták”; 4. „tekintélyelvű konzervatívok”; 5. „mérsékelt, piacpárti konzervatívok”. A kérdés megfogalmazása a következő volt: *Ön szerint általában mire van szüksége egy hozzánk hasonló országnak ahhoz, hogy hosszú távon fejlődjön és növekedjen? Kérem, válasszon egyet az alábbi három lehetőségéből.*

F9. táblázat. A „szabadság versus növekedés” opció választása az egyes klaszterekben, %

	1	2	3	4	5	Összesen
Növekedés	71	41	60	72	65	62
Szabadság	29	59	40	28	35	38
Összesen	100	100	100	100	100	100

Megjegyzés. A kérdés megfogalmazása a következő volt: Képzelve el, hogy választhat: egy olyan országban szeretne élni, amelyikben (A) erős a gazdasági növekedés, az emberek gyarapszanak, de a politikai szabadságjogok korlátozva vannak, vagy amelyikben (B) teljes a politikai szabadság, viszont gyenge a gazdasági növekedés. Ön melyik képzeletbeli országban élne szívesebben?

F10. táblázat. Az egyes identitáskategóriákra adott válaszok átlagai

	Átlag
Világpolgár	2,62
EU	2,99
Magyar nemzet	3,45
Helyi közösség	3,36

F11. táblázat. Az egyes identitáskategória változók közti korrelációk

	Világpolgár	EU	Magyar nemzet	Helyi közösség
Világpolgár	1	0,66	0,37	0,33
EU	0,66	1	0,49	0,4
Magyar nemzet	0,37	0,49	1	0,66
Helyi közösség	0,33	0,4	0,66	1

F12. táblázat. Végző klaszterközpontok az identitásklaszterek esetében

	K1. Közösségi	K2. Individualista	K3. Lokalista
Világpolgár	3	2	2
EU	4	2	2
Magyar nemzet	4	2	4
Helyi közösség	4	2	4

Megjegyzés. Iterációk száma: 5.

F13. táblázat. Az identitásklaszterek esetszámai

	Súlyozatlan	Súlyozott
K1. Közösségi	527	525
K2. Individualista	158	165
K3. Lokalista	300	289
Összesen	985	979

F13. táblázat. Az egyes demokráciával kapcsolatos változókra futtatott logisztikus regressziók paraméterbecslései

	nem-demokrácia	vezérdemokrácia	növekedésfókuszú demokrácia	szabadságfókuszú demokrácia
szakma (ref. legf. 8 ált.)	0,85	0,46**	1,03	1,92*
érettségi (ref. legf. 8 ált.)	0,94	0,59'	0,65'	2,51**
diploma (ref. legf. 8 ált.)	0,86	0,40*	0,78	3,02***
középkorú (ref. fiatal)	1,05	0,70	0,95	1,35
idős (ref. fiatal)	0,27***	0,72	1,32	1,53*
város (ref. Budapest)	0,13***	2,43**	2,16***	0,73
község (ref. Budapest)	0,10***	3,90***	1,93**	0,65
nő (ref. férfi)	0,62*	0,84	1,02	1,41*
éppen megél (ref. kényelmesen él)	2,08*	0,66'	0,61**	1,82**
rosszul él (ref. kényelmesen él)	3,91**	0,88	0,22***	2,82***
ritkán jár templomba (ref. soha)	1,22	1,31	1,02	0,73'
legalább havonta jár templomba (ref. soha)	1,46	1,15	0,83	0,87
DK + MSZP (ref. kormány)	0,48**	0,87	0,66'	2,67***
új bal (ref. kormány)	0,12***	0,71	0,57'	5,23***
Mi Hazánk + Jobbik (ref. kormány)	0,76	0,53'	0,74	2,66***
névtelen (ref. kormány)	0,68	0,29***	1,43*	2,13***
N	873	873	873	873
Pseudo R2 (Nagelkerke)	0,20	0,11	0,09	0,14

Jelmagyarázat. ' szign. 0,1-es szignifikanciaszinten; * szign. 0,1-es szignifikanciaszinten; ** szign. 0,05-ös szignifikanciaszinten; *** szign. 0,01-es szignifikanciaszinten.

Megjegyzés. Ellentétben a multinomiális regresszióval, ahol van egy referenciakategória, itt minden alkalommal az adott berendezkedés preferálót kódoltuk 1-gyel, mindenki mást 0-val. Ily módon az mutatható ki, az adott kategóriához tartozók eltérnek-e a teljes társadalomtól.